

Departamento di
Enseñansa Aruba

Adviesnota PRAKTIJKONDERWIJS OP ARUBA

September 2017

Inhoud

Voorwoord	3
Inleiding	4
Gebruik van termen	5
1. Huidige Situatie	6
1.1 Breder kader Speciaal Onderwijs	6
1.2 Onderwijsconcept	6
1.3 Kwaliteitszorg	7
1.4 Zorgstructuur	7
1.5 Curriculum	8
1.6 Personeel en voorzieningen	9
1.7 Aannameprocedure	10
1.8 Leerlingengegevens	10
2. Uitdagingen en Knelpunten	12
2.1 Visie en Doelen	12
2.2 Kernprocessen	13
2.3 Ondersteuningsmechanismen	15
2.4 Effectief Leiderschap	17
2.5 Samenwerking met Gezinnen en Gemeenschap	18
3. Gewenste situatie	19
3.1 Inhoud van het onderwijs	19
3.2 Onderwijskundige Organisatie	27
3.3 Onderwijsleerproces	33
4. Maatregelen om de gewenste situatie te bereiken	36
4.1 Algemene maatregelen	36
4.2 Specifieke maatregelen	37
5. Slotopmerkingen	39
Bronvermelding	40

Voorwoord

De verplaatsing van de Aspirant-opleiding vanuit de SEPB naar de SPO ressorterend onder de DPS, maakte de noodzaak nog zichtbaarder om deze school en dit type onderwijs meer invulling te geven. Deze adviesnota is opgesteld in opdracht van de Minister van Onderwijs & Gezin, Mevrouw Michelle Hooyboer-Winklaar, door tussenkomst van de directeur van Directie Onderwijs en het hoofd Onderwijskundige Zaken van Directie Onderwijs. Alhoewel deze nota geschreven is door een medewerker van Directie Onderwijs, gaat het hier om voorstellen op het niveau van het schoolbestuur en de school (meso) en niet op het landelijk (macro) niveau, en moet het dus beschouwd worden als een ondersteuning vanuit Directie Onderwijs aan het schoolbestuur en de school. Het betreffende schoolbestuur DPS ressorteert onder de Minister van Onderwijs & Gezin.

Deze nota is tot stand gekomen na een traject van kwalitatief onderzoek samen met relevante stakeholders, informatie verkregen vanuit de school, een oriënterend bezoek aan enkele scholen op Curaçao voor Arbeidsgericht Onderwijs (AGO), participatie aan scholingsdagen voor de SPO, en deskresearch. We zijn ervan overtuigd dat de hier aangedragen voorstellen de SPO en de DPS richtlijnen zullen bieden voor de verdere invulling en ontwikkeling van de school, om tegemoet te kunnen komen aan de bijzondere onderwijs- en zorgbehoeften van de doelgroep.

Een woord van dank gaat uit naar de volgende personen die hebben bijgedragen aan de totstandkoming van deze nota. Aan Stephanie Croes, van het Bureau Minister van Onderwijs & Gezin, die veel heeft bijgedragen met haar input en feedback. Aan de adjunct-directeuren van de SPO, Janine Wardlaw-Thiel en Mark Thiel, voor de talloze overlegmomenten, het brainstormen en meedenken, en het geven van feedback. Aan de stakeholders die benaderd zijn en die bereid waren informatie, input en feedback te geven; Alexander Figaroa als ex algemeen directeur van de SPO, Jadidah Winklaar van de DPS, Janneke Dapper-Nederhoed van de IPA, Roy Hoen en Marcia Paskel van de Dienst Inspectie en Sharon Rodriguez van de afdeling Curriculum van Directie Onderwijs. Verder aan alle personen die op de één of andere manier hebben bijgedragen aan de realisering van deze nota, o.a. Rhaina Montesant, orthopedagoog van de SPO, Naomi Vrolijk, school maatschappelijk werker van de SPO, Carolina Paesch, schoolleider van Scol Caiquetio, Zelda Steenen, schoolleider van Scol Paso pa Futuro, Joyceline Oduber, schoolleider van Emmaschool, Sheila Maduro, hoofd Onderwijskundige Zaken van Directie Onderwijs, en Annemarie Proveyer-Groot, directeur van Directie Onderwijs.

In dit stuk worden 'zij' en 'haar' gebruikt, uiteraard kan daar ook 'hij' en 'zijn' worden gelezen.

Carla Briezen
Departamento di Enseñansa Aruba
September 2017

***“It’s not ‘How smart are you?’,
it’s ‘How are you smart?’.”***

Dr. Alison Cross

Inleiding

In 1995 werd de school 'Educacion Profesional Basico (EPB)' opgericht, ressorterend onder de Stichting Educacion Profesional Basico (SEP), als onderdeel van de reorganisatie en vernieuwing van het lager beroepsonderwijs. Het vervolgonderwijs voor leerlingen afkomstig van de scholen voor 'Moeilijk Lerende Kinderen' (MLK) werd binnen de EPB opgenomen in de zogenaamde 'Aspirant-opleiding' (in deze nota wordt met de benaming 'EPB' steeds de school EPB bedoeld, en niet de opleiding EPB). In de loop der tijd stroomden ook leerlingen de Aspirant-opleiding binnen die op de basisschool een verwijzing MLK hadden gekregen, maar waarvan de ouders het hier niet mee eens waren en dus op de basisschool zijn gebleven. Ook leerlingen vanuit het reguliere basisonderwijs die onvoldoende presteerden op de instaptoets van de EPB om in aanmerking te komen om geplaatst te worden binnen een van de drie niveaus van de EPB, werden in de Aspirant-opleiding geplaatst. In uitzonderlijke gevallen werden ook leerlingen afkomstig vanuit het onderwijs voor 'Zeer Moeilijk Lerende Kinderen' (ZMLK) hier geplaatst.

In juni 2014 besloot de Minister van Onderwijs & Gezin om de Aspirant-opleiding te verplaatsten vanuit de SEP naar de Dienst Publieke Scholen (DPS). Eenmaal ressorterend onder de DPS is de Aspirant-opleiding overgegaan in de 'Scol Practico pa Ofishi' (SPO). Bij de overgang is er aandacht geschonken aan bepaalde voorwaardelijke voorzieningen, financiële en personele aspecten. Verdere inhoudelijke en organisatorische aanpassingen en vernieuwingen zouden in een later stadium uitgewerkt worden. In de tussentijd heeft men de inhoud en organisatie voor het merendeel behouden zoals dat het geval was binnen de Aspirant-opleiding bij de EPB.

In dit document zullen er voorstellen aangedragen worden voor de **inhoudelijke** en **organisatorische** aspecten die van belang zijn om de SPO verdere gestalte te geven en benodigde veranderingen te realiseren. Het gaat hierbij om aanbevelingen op de volgende gebieden, namelijk:

- het onderwijsconcept en de daaruit voortvloeiende orthopedagogische en orthodidactische visie en aanpak;
- de inhoud van het curriculum:
 - hoe te komen tot formulering van leerlijnen en hoe deze verwerkt kunnen worden in een aanpassing en uitbreiding van de vakken die gegeven worden;
 - hoe te zorgen dat er sprake is van een betere aansluiting tussen het speciaal basisonderwijs en de SPO aan de ene kant, en tussen de SPO en het vervolgonderwijs en de arbeidsmarkt aan de andere;
 - hoe vorm te geven aan 'assessment' binnen dit type onderwijs, o.a. voor wat betreft toetsing & certificering;
- de uitbreiding van de studieduur en differentiatie in verschillende trajecten;
- het uitbreiden van de zorgstructuur waarbij er aandacht is voor zowel de leerlingen- als ook docentenzorg, met aandacht voor continue professionele ontwikkeling.

Deze nota kent de volgende opbouw. In hoofdstuk 1 wordt de huidige situatie binnen de SPO beschreven, in hoofdstuk 2 volgt een analyse van wat op dit moment de sterke kanten zijn, maar vooral ook de uitdagingen en knelpunten die aandacht behoeven. Daarna volgt er in hoofdstuk 3 een schets van de gewenste situatie, wat worden de doelstellingen voor de komende jaren. In hoofdstuk 4 volgen de maatregelen die nodig zijn om de gewenste situatie te kunnen behalen. In hoofdstuk 5 worden enkele slotopmerkingen gegeven ter afsluiting.

Gebruik van termen

Om verwarring te vermijden zullen we in dit document de volgende terminologie hanteren wanneer we het hebben over speciaal basisonderwijs, voortgezet speciaal onderwijs (VSO) en praktijkonderwijs. In navolging van de ontwikkelingen in Nederland die voor een deel in de Arubaanse praktijk zijn overgenomen, zullen wij met de aanduiding speciaal basisonderwijs refereren naar het onderwijs op de drie MLK-scholen. Met praktijkonderwijs bedoelen we vervolgonderwijs voor de leerlingen vanuit die MLK-scholen, wat in Nederland voorheen bekend stond als VSO-MLK.

In Nederland wordt momenteel met voortgezet speciaal onderwijs vervolgonderwijs bedoeld voor leerlingen afkomstig van de vier clusters van het speciaal onderwijs (cluster 1: blinde, slechtziende kinderen, cluster 2: dove, slechthorende kinderen, cluster 3: verstandelijk gehandicapte en langdurig zieke kinderen en cluster 4: kinderen met stoornissen en gedragsproblemen). Op dit moment zijn er op Aruba scholen voor twee van deze groepen leerlingen, nl. voor de dove, slechthorende kinderen is er Scol Scucha Nos, en voor de verstandelijk gehandicapte leerlingen (ZMLK) is er school Dunuman. De overige kinderen worden zo goed mogelijk met behulp van bepaalde voorzieningen (bijv. ambulante begeleiding) ondersteund. Er is nog geen formeel voortgezet speciaal onderwijs voor de leerlingen die Scol Scucha Nos en Dunuman afronden, maar afhankelijk van de vermogens en prestaties van de leerlingen worden ze opgevangen binnen bepaalde voorzieningen bij de Stichting Verstandelijk Gehandicapten Aruba, binnen de SPO scholen, of scholen van het voortgezet onderwijs.

Deze adviesnota gaat er van uit dat de Scol Practico pa Ofishi invulling krijgt naar analogie van wat in Nederland bekend staat als Praktijkonderwijs (PrO).

1. Huidige Situatie

In dit hoofdstuk wordt in grote lijnen een weergave gegeven van de huidige situatie rondom en binnen de 'Scol Practico pa Ofishi'- SPO. De SPO is momenteel de enige school op Aruba die onderwijs biedt aan de leerlingen afkomstig van het onderwijs voor 'Moeilijk Lerende Kinderen'. Deze school bestaat ondertussen drie schooljaren (vanaf 2014-2015) en is opgericht toen de Aspirant-opleiding verplaatst werd van de Stichting EPB naar het schoolbestuur DPS. Op 27 januari 2015 werd de oprichting van de school officieel vastgelegd door de Gouverneur van Aruba en de Minister van Onderwijs & Gezin d.m.v. een landsbesluit. De school heeft 2 locaties, te Savaneta en Santa Cruz. In het schooljaar 2016-2017 bezochten 353 leerlingen deze school.

1.1 Breder kader Speciaal Onderwijs

De SPO vormt deel van het Speciaal Onderwijs (SO) op Aruba, dat momenteel in grote lijnen er als volgt uitziet.

Kinderen kunnen vanaf 4 jaar met een IQ lager dan 60 geplaatst worden in Scol Dununman, de enige school voor Zeer Moeilijk Lerende Kinderen (ZMLK). De indicatie gebeurt door deskundigen van de Stichting Verstandelijk Gehandicapten Aruba (SVGA). Nadat leerlingen Scol Dununman hebben gevolgd kunnen ze terecht in één van de twee centra's voor dagbesteding, nl. Briyo di Solo (meer gericht op zelfredzaamheid) of Man na Obra (meer arbeidsgericht). Dove en slechthorende kinderen vanaf 4 jaar worden door de FEPO (Fundacion pa Esnan cu Problema di Oido) aangewezen voor onderwijs binnen Scol Scucha Nos die ondergebracht is bij Scol Basico Washington. Slechtziende en blinde kinderen/leerlingen kunnen vanaf 0 jaar tot het einde van hun schoolloopbaan ambulante begeleiding krijgen door medewerkers van de FAVI (Fundacion Arubano di esnan Visualmente Incapacita). Leerlingen vanaf 6 jaar met een IQ tussen de 60 en 80 kunnen door het Multi Disciplinair Centrum (MDC) verwezen worden naar het onderwijs voor Moeilijk Lerende Kinderen (MLK), dat aangeboden wordt in drie scholen, nl. Scol Caiquetio, Emmaschool en Scol Paso pa Futuro. Na afronding van het MLK-onderwijs gaan de leerlingen naar de SPO (zie verder bij aannameprocedure). De dove/slechthorende leerlingen en de blinde/slechtziende- worden afhankelijk van hun vermogens verwezen naar de SPO, de EPB of scholen van het AVO met voortzetting van de ambulante begeleiding.

De structuur van het SO is gebaseerd op de voormalige organisatie van het SO in Nederland, echter op Aruba zijn er geen LOM- (Leer- en Opvoedingsmoeilijkheden) en ZMOK-scholen (Zeer Moeilijk Opvoedbare Kinderen). Ondertussen is het SO in Nederland veranderd, formeel gezien is de structuur op Aruba niet veranderd, maar in de praktijk kunnen we constateren dat bepaalde delen van het Nederlands systeem tot zekere mate worden overgenomen (bijv. benaming van SPO die refereert naar praktijkonderwijs en de komst van een cluster 4 school voor kinderen met gedragsstoornissen en -problemen).

1.2 Onderwijsconcept

Op dit moment is dit niet expliciet beschreven. Men heeft impliciet de onderwijsvisie van EPB aangehouden: *"Als EPB werken wij op professionele en innovatieve wijze aan de vorming van onze leerlingen, voor hun toekomst op de arbeidsmarkt"*. Twee punten worden aangegeven als belangrijke kernaspecten in deze visie, nl. dat de leerling centraal staat, en dat er in een professionele cultuur gewerkt wordt. Verder is er geen uitwerking van een onderwijsconcept en een daarvan afgeleide pedagogisch-didactische benadering.

1.3 Kwaliteitszorg

Kwaliteitszorg omvat globaal gezien alle activiteiten en maatregelen waarmee de onderwijskwaliteit wordt bewaakt, geborgd en verbeterd. Het is een taak van meerdere actoren in het onderwijs, zoals de school zelf, het schoolbestuur, Directie Onderwijs, Dienst Inspectie van het onderwijs en de overheid. Er wordt onderscheid gemaakt tussen interne en externe kwaliteitszorg.

Intern

De school is de eerst verantwoordelijke voor de kwaliteit van het onderwijs dat wordt aangeboden. Vanaf vorig schooljaar verrichten de adjunct directeuren klassenbezoeken en klassen-consultaties. Op basis van deze observaties en gesprekken worden verbeterpunten geformuleerd. De SPO heeft op dit moment geen intern begeleider die de leerresultaten op groeps- en individueel niveau kan volgen en de docenten kan ondersteunen bij het continu evalueren en verbeteren van hun leerkrachtvaardigheden. Toetsing binnen de school is op dit moment vooral summatief van aard en wordt bepaald door de desbetreffende docent. Het gaat hierbij vaak om door de docent geconcipeerde schriftelijke toetsen die resulteren in een cijfermatige beoordeling.

Extern

Zoals boven aangegeven zijn ook het schoolbestuur, de Directie Onderwijs, de Dienst Inspectie van het onderwijs, en de overheid verantwoordelijk voor de kwaliteit van het onderwijs. Op Aruba is er (nog) geen wettelijk kader beschreven voor het speciaal onderwijs, dus valt de SPO onder de wet van het regulier voortgezet onderwijs. Op basis hiervan heeft de Dienst Inspectie in het verleden toezichtkaders geformuleerd, deze vormen het wettelijk kader dat gehanteerd wordt bij het evalueren van het onderwijs binnen de SPO. Daarnaast heeft de Dienst Inspectie op verzoek van het Ministerie van Onderwijs & Gezin (concept) richtlijnen geformuleerd voor het maken van de lesrooster voor het schooljaar 2015-2016. Deze richtlijnen zijn in de praktijk gevolgd en stilzwijgend ook aangenomen in schooljaar daarop. Er zijn twee onderwijsinspecteurs gekoppeld aan de SPO, één per locatie. Vorig schooljaar is er op één locatie onderzoek geweest van de inspectie naar de kwaliteit van de leerlingenzorg, waarbij documentenanalyse is gedaan, gesprekken zijn gevoerd en klassenobservaties zijn verricht gevolgd door feedbackgesprekken.

1.4 Zorgstructuur

Zoals eerder aangegeven bestaat het zorgteam/intern begeleidingsteam op dit moment uit een orthopedagoog en een school maatschappelijk werker verbonden aan beide scholen, en per locatie een counselor voor zes uur per week. De coördinatoren voeren ook bepaalde zorgtaken uit. De SPO heeft in de huidige situatie dus geen intern begeleider en remedial teacher.

De zorgprocedure en een weergave van de verschillende zorgniveaus zijn niet expliciet beschreven. In de praktijk is de mentor het eerste aanspreekpunt voor het signaleren en aanpakken van problemen in een groep. Zij is ook degene die de algemene contacten onderhoudt met ouders/verzorgers. Wanneer de zorg op dit eerste algemeen niveau niet toereikend blijkt, wordt er melding gedaan bij het intern begeleidingsteam. Naast mentoren kunnen ook vakdocenten, directieleden, ouders, leerlingen zelf en externe instanties, leerlingen aanmelden bij het intern begeleidingsteam. Dit gebeurt schriftelijk middels het invullen van een signaleringsformulier. Aangemelde leerlingen worden in een begeleidingsoverleg besproken, dat om de week per locatie plaatsvindt. Bij dit overleg zijn ook aanwezig de directeur, adjunct directeur en coördinator van de desbetreffende locatie.

De scholen werken ook nauw samen met externe hulpverlenende instanties, afhankelijk van de aard van de problematiek. Daarnaast heeft de school maatschappelijk werker overleg/intervisie met de andere school maatschappelijk werkers van de DPS, en neemt de SPO deel aan een platform van verschillende instanties (o.a. FCCA, Directie Voogdijraad, Directie Sociale Zaken, Buro Sostenemi, KPA, Stichting Wit Gele Kruis, etc.) waarbij zeer complexe cases besproken worden.

1.5 Curriculum

In Nederland is rond de eeuwwisseling het voortgezet speciaal onderwijs voor leerlingen afkomstig uit het onderwijs voor moeilijk lerende kinderen omgevormd tot het praktijkonderwijs. De SPO zijn benaming volgt deze verandering en legt dus daarmee een nadruk op het praktisch leren en gericht op zeer eenvoudig werk op de arbeidsmarkt.

In de huidige vorm duurt de SPO-opleiding drie schooljaren. Naast de algemene vakken Papiaments, Engels, Nederlands, Rekenen, Persoonlijke Vorming en Levensbeschouwing, Muziek, Expressie, Lichamelijke opvoeding en Informatica, krijgen de leerlingen elementaire arbeidsgerichte vorming in de richtingen Techniek, Verzorging Plant en Dier, Administratie & Commercie, Algemene Verzorging & Keuken praktijk. De basale algemene vakken (Talen, Rekenen, Lichamelijke opvoeding) blijven met een vrij constant aantal uren gedurende de drie leerjaren van ongeveer 6% van het totaal aantal uren per week. Informatica, Muziek en Expressie worden in de eerste 2 leerjaren gegeven, in het 3de leerjaar niet meer. De vakken gericht op het verwerven van de basale beroepsvaardigheden nemen toe in het aantal aangeboden uren, van een percentage van tussen de 8 à 12% in de eerste 2 leerjaren, naar 29% in het 3de leerjaar. Wekelijks hebben de verschillende groepen in alle leerjaren één communicatie-uur met hun mentor. In onderstaande lessentabel (tabel 1) van het schooljaar 2015-2016 volgt ter verduidelijking een weergave van het aantal uren van de verschillende aangeboden vakken in de loop van de drie schooljaren.

Vakken:	Aantal lesuren/week:			
	1 ^{ste} leerjaar	2 ^{de} leerjaar	3 ^{de} leerjaar Techniek/ Plant & Dier	3 ^{de} leerjaar Admin. & Commercie/ Verzorging
Papiaments	2	2	2	2
Nederlands	-	2	2	2
Engels	2	2	2	2
Rekenen	3	3	3	3
Informatica	2	2	-	-
Persoonlijke Vorming en Levensbeschouwing	3	3	2	2
Muziek	1	1	-	-
Expressie	2	2	-	-
Lichamelijke opvoeding	2	2	2	2
Algemene Verzorging & Keuken Praktijk	4	3	-	10
Techniek	3	3	10	-
Administratie & Commercie	4	4	-	10
Verzorging Plant en Dier	4	3	10	-
Communicatie-uur met mentor	1	1	1	1
Totaal	33	33	34	34

Tabel 1 Lessentabel schooljaar 2015-2016

Een belangrijk onderdeel van de opleiding is ook het opdoen van praktijkervaring door middel van stageperiodes. In het 2de leerjaar volgen de leerlingen in totaal vier weken stage (160 uur) en in het 3de leerjaar negen weken (360 uur). Stageplekken zijn o.a. Fast Food restaurants, ijzerwaren winkels, kledingzaken, onderhoudsafdelingen (gebouw en tuin) van hotels, speelscholen en bejaardentehuizen.

Het niveau van de SPO opleiding is op het zogenaamd 'instroomniveau' zoals gecategoriseerd volgens het Nederlands Kwalificatieraamwerk (zie website Nationaal Coördinatiepunt NLQF). Het gaat hierbij om leerlingen die een kwalificatie op het assistent-niveau (aangegeven binnen de EPB als niveau 3: Arbeidsmarkt) niet kunnen behalen. Dit type onderwijs bevindt zich dus beneden het kwalificatieniveau 1 en er is dus geen sprake van een (eind)examen dat afgesloten kan worden met het behalen van een diploma. In plaats daarvan wordt de opleiding afgesloten met een certificaat afgegeven door de school i.s.m. het Examen Bureau van DO.

Vanaf het schooljaar 2015-2016 is er een zogenaamde IPO-klas (Individueel Praktijk Onderwijs) opgericht binnen de SPO. In deze klas zijn leerlingen geplaatst die doorstromen vanuit de speciale basisscholen en enerzijds een zwaar onvoldoende resultaat hebben behaald op de didactische instaptoets (minder dan 49% van de opgaven voldoende). Anderzijds is bij deze leerlingen sprake van een beperkte leerbaarheid en zwakke cognitieve vermogens, zoals gemeten met o.a. een non-verbale intelligentie-onderzoek. Tenslotte kan er sprake zijn van verdere problematiek op andere gebieden zoals de werkhouding, sociaal emotionele vaardigheden, psychiatrische aandoeningen, en/of gedrags- en ontwikkelingsstoornissen. De IPO-klas heeft minder leerlingen vergeleken met een reguliere SPO-groep, respectievelijk 8 en 12 maximaal, een vaste kerndocent die de algemeen theoretische vakken verzorgt en met de groep meegaat naar de praktijklessen, en een klassenassistent. Deze leerlingen krijgen individueel en adaptief onderwijs en begeleiding, o.a. door individuele handelingsplannen opgezet met ondersteuning van de orthopedagoog. Aan het eind van het schooljaar 2015-2016 werden de vorderingen van de leerlingen geëvalueerd. De conclusie was dat de leerlingen vooruitgang lieten zien en goed profiteerden van het individueel ingericht onderwijs, maar dat ze (nog) niet konden aansluiten bij de 'reguliere' SPO leerlingen. Op basis daarvan is besloten het IPO-groepje voort te zetten, en overweegt men om het een blijvend aanbod te laten binnen de SPO.

Na het afronden van de SPO opleiding kunnen leerlingen die hiervoor in aanmerking komen, doorstromen naar vervolgonderwijs op kwalificatieniveau 1, nl. EPB niveau arbeidsmarkt of de avondopleiding OAA niveau 1. Daarnaast kunnen leerlingen meteen aan het werk op de arbeidsmarkt.

1.6 Personeel en voorzieningen

De SPO bestaat zoals eerder aangegeven uit twee locaties. De schoolleiding bestaat uit één algemeen directeur (vanaf vorig schooljaar vacature) en twee adjunct directeurs, een per locatie. Daarnaast is er per locatie een coördinator belast met de meer organisatorische en administratieve taken. Het zorgteam bestaat uit een orthopedagoog en een schoolmaatschappelijk werker die verbonden zijn aan beide locaties, en een counselor per locatie. Daarnaast is sinds de oprichting van de SPO ruimte voor ondersteuning van een orthopedagoog vanuit het IPA voor een dag per week, hier wordt wisselend invulling aan gegeven. Het onderwijzend personeel bestaat uit 41 docenten (AVO- en praktijkdocenten) en twee klassenassistenten. Daarnaast zijn er twee administratieve medewerkers en twee conciërges. Docenten aangesteld bij de SPO zijn volledig bevoegde leerkrachten met specialisatie basisonderwijs 6 tot 12 jaar (34%) of docenten 2de of 3de graad (66%). Vanuit de IPA wordt de opleiding (V)SO gegeven, ondertussen hebben 14 docenten (34%) van de SPO deze opleiding gevolgd.

De SPO gebruikt haast geen (aanpassingen van) bestaande methodes en programma's. Het lesaanbod wordt door de docenten zelf vervaardigd, deels op basis van leerlijnen en materiaal van de bovenbouwklassen van het (speciaal)basisonderwijs en voor de praktijkvakken vooral materiaal van de EPB niveau arbeidsmarkt. De docenten zijn vanaf de oprichting van de SPO bezig met het aanvullen van het lesmateriaal en een betere afstemming tussen de beide locaties op inhoudelijk gebied. Elke docent heeft hiervoor 2 ontwikkeluren per week.

1.7 Aannameprocedure

Zoals in § 1.1 aangegeven stromen leerlingen afkomstig van de drie scholen voor MLK-onderwijs op Aruba in principe automatisch door naar de SPO. Leerlingen vanuit het MLK-onderwijs hebben in principe een IQ van tussen de 60 en 80, dat gepaard gaat met een leerachterstand van twee tot drie jaar en kortdurende concentratie- en motivatievermogens.

Zoals aangegeven is er op Aruba geen LOM-school, maar in de praktijk zien we dat bepaalde leerlingen die in Nederland onder de indicatie LOM zouden vallen, ook terecht komen in de MLK-scholen. Dit heeft als gevolg dat de SPO op haar beurt ook te maken krijgt met deze doelgroep. De overgang MLK-SPO verloopt soms met enige strubbelingen. Aan de ene kant heeft dit te maken met het feit dat men de gangbare manier vanuit de EPB om de leerlingen een instaptoets te laten afnemen, heeft overgenomen. De gedachte achter deze toets is niet, zoals bij EPB voorheen het geval was, het nagaan of een leerling wel of niet in aanmerking komt om binnen dit type onderwijs geplaatst te worden, maar om het instapniveau na te gaan. Desalniettemin betekent dit een stressvolle situatie voor de betreffende leerlingen en wordt er steeds kritischer gekeken naar de meerwaarde van deze toets. Aan de andere kant ervaart de SPO een discrepantie tussen de overdrachtsgegevens van de leerlingen vanuit de MLK-scholen en wat zij daadwerkelijk laten zien in hun leerprestaties en functioneren.

Leerlingen vanuit het regulier basisonderwijs die de instaptoets van de EPB niet behalen, worden ook verwezen naar de SPO. In de praktijk zien we dat het hierbij gaat om leerlingen met een mengeling van verschillende achtergronden. Een deel van deze leerlingen zijn leerlingen met een advies voor verwijzing naar het MLK-onderwijs, maar waarvan de ouders hier niet mee instemden. Deze leerlingen zijn dus tegen dat advies in binnen het regulier basisonderwijs gebleven. Bij de overgang van het regulier basisonderwijs naar het voortgezet onderwijs blijkt dan dat zij het vereiste niveau van de EPB niet behalen. Er zijn ook leerlingen waarvan de ouders wel instemden met een verwijzing MLK, maar die door plaatsingstekort binnen het MLK-onderwijs binnen het regulier basisonderwijs moesten blijven.

Een andere groep leerlingen zijn diegene die door variërende problematiek een grote didactische achterstand hebben opgelopen in het regulier basisonderwijs, waardoor zij het instapniveau van de EPB niet behalen. Deze laatste groep leerlingen vallen v.w.b. intellectuele vermogens niet onder de eigenlijke doelgroep van de SPO.

Verder worden leerlingen die oorspronkelijk geplaatst zijn binnen de EPB, maar die in de loop der tijd niet meekunnen binnen dit type onderwijs, ook verwezen naar de SPO. Leerlingen die de instaptoets van de EPB niet behalen of niet meekunnen met het onderwijs op de EPB worden via de EPB aangemeld bij de SPO.

1.8 Leerlingengegevens

Zoals in de vorige paragraaf aangegeven gaat het binnen het praktijkonderwijs om leerlingen afkomstig uit het MLK-onderwijs, die in principe een IQ van tussen de 60 en 80 hebben dat gepaard gaat met een leerachterstand van twee tot drie jaar, en kortdurende concentratie- en

motivatievermogens. Het leeftijdsbereik van de leerlingen is in de praktijk doorgaans van 12 t/m 18 jaar, met soms uitzonderingen tot 20 jaar. In het schooljaar 2015-2016 was 52% van de leerlingen van SPO Savaneta afkomstig van het MLK-onderwijs, bij SPO Santa Cruz was dit 87%. In onderstaande tabellen volgen er nadere specificaties over de leerlingen van de SPO. Het gaat hierbij om de gegevens van de afgelopen drie schooljaren. De data is aangeduid per locatie.

<i>Aantal leerlingen per locatie</i>							
Schooljaar	Locatie Savaneta			Locatie Santa Cruz			Totaal SPO
	<i>Man</i>	<i>Vrouw</i>	<i>Totaal</i>	<i>Man</i>	<i>Vrouw</i>	<i>Totaal</i>	
2014-2015	101	59	160	133	55	188	348
2015-2016	117	64	181	130	59	189	370
2016-2017	128	45	173	127	53	180	353

Tabel 2 Aantal leerlingen SPO van de laatste drie schooljaren

<i>Doorstroom/uitstroom</i>						
Schooljaar	Locatie Savaneta			Locatie Santa Cruz		
	<i>EPB Arb.markt</i>	<i>Overige*</i>	<i>Totaal aantal lln 3de jaar</i>	<i>EPB Arb.markt</i>	<i>Overige*</i>	<i>Totaal aantal lln 3de jaar</i>
2014-2015	13	32	45	8	50	58
2015-2016	14	29	43	26	31	57
2016-2017 (Prognose mrt '17)	10	38	48	20	26	46

*Overige omvat: uitstroom naar , vervolgonderwijs bij een avondopleiding of thuis blijvend.

Tabel 3 Doorstroom/uitstroomgegevens van leerlingen SPO van de laatste drie schooljaren

<i>Schoolverlaters [drop-outs]</i>							
Schooljaar	Locatie Savaneta			Locatie Santa Cruz			Totaal
	<i>1ste</i>	<i>2de</i>	<i>3de</i>	<i>1ste</i>	<i>2de</i>	<i>3de</i>	
2014-2015	5	8	2	3	2	4	24
2015-2016	10	4	4	6	2	2	28
2016-2017 (t/m mrt '17)	2	3	1	2 (1 overleden)	2	3	13

Tabel 4 Aantal schoolverlaters SPO van de laatste drie schooljaren

2. Uitdagingen en Knelpunten

Zoals in de inleiding aangegeven is bij de verplaatsing van de Aspirant-opleiding vanuit de (S)EPB naar de SPO ressorterend onder DPS aandacht gegeven aan de meest dringende aspecten op dat moment, zoals de basale voorzieningen, financiële en personele aspecten. Inhoudelijke en organisatorische vernieuwingen zouden in een later stadium uitgewerkt worden. Dit document beslaat deze **inhoudelijke** en **organisatorische** vernieuwingen. Echter de inhoud en organisatie van een school staan niet op zichzelf maar vormen deel van het school- en onderwijssysteem als geheel. Hierdoor is er gezocht naar (internationale) analyse-instrumenten die gebruikt kunnen worden als referentiekaders om een weergave te geven van de sterke kanten van en rondom de SPO, maar ook van de zwakke kanten en knelpunten die aandacht behoeven.

We hebben naar verschillende instrumenten gekeken: de 'General Education Quality Analysis/ Diagnosis Framework' (GEQAF, 2012) van UNESCO, 'Nine Characteristics of High-Performing Schools' (2007) van de 'Office of Superintendent of Public Instruction' (OSPI) in Washington, de factoren van effectieve scholen volgens dr. Larry Lezotte (2010), de 'School Effectiveness Framework (SEF, 2013)' en de 'District Effectiveness Framework (DEF, 2011) van het Ministerie van Onderwijs van Ontario (m.u.v. de GEQAF zijn deze instrumenten behandeld in de training 'International School Leadership' (ISL) van de 'Ontario Principals Council' (OPC), die in 2015 tot en met 2017 gegeven is. Deze instrumenten zijn dus bekend bij het merendeel van de schoolleiders en schoolbesturen op Aruba, waaronder die van de SPO en DPS).

Uit al deze bronnen komen gemeenschappelijke categorieën naar voren, waarvan uit uitvoerig onderzoek is gebleken dat ze van invloed zijn op de kwaliteit en effectiviteit van het onderwijs. Centrale uitgangspunten die benadrukt worden in alle benaderingen, zijn dat **alle** leerlingen op een **kwalitatieve** manier en op basis van **eigen vermogens** ('equity' gedachte) benaderd moeten worden en dat alle processen en praktijken gericht op schoolverbetering **aantoonbaar** effect moeten hebben op de leerprestaties/-resultaten.

De volgende brede categorieën komen naar voren:

1. Visie en Doelen
2. Kernprocessen
3. Ondersteuningsmechanismen
4. Effectief Leiderschap
5. Samenwerking met Gezinnen en Gemeenschap

Wanneer we de huidige situatie tegen deze achtergrond belichten kunnen we het volgende constateren.

2.1 Visie en Doelen

Duidelijke en gezamenlijke focus van alle betrokkenen

Er is op landelijk niveau geen visie en beleid geformuleerd op het gebied van speciaal (basis en voortgezet) onderwijs. Deze onderwijssoorten vallen zodoende (nog) onder de wettelijke kaders van het regulier basis- en voortgezet onderwijs. In de praktijk zijn er pogingen gedaan door verschillende actoren om nadere richtlijnen uit te werken voor de invulling van deze soorten onderwijs, maar een breder beleidskader en de daarop gebaseerde regelgeving ontbreken. Dit heeft natuurlijk gevolgen voor het beleid op het niveau van het schoolbestuur en op het niveau van de school zelf.

DPS als het schoolbestuur waaronder SPO ressorteert, heeft geen visiedocument en dientengevolge heeft de SPO zelf ook nog geen duidelijke en gezamenlijk geformuleerde visie. Er zijn dus ook geen meerjarenplannen om doelgericht te werken aan schoolverbetering. De pogingen om te werken aan verbetering zijn gebaseerd op knelpunten en noodsituaties die zich voordoen.

Hoge standaarden en verwachtingen voor alle leerlingen

Er ontbreken landelijke standaarden voor dit type onderwijs, met als gevolg dat binnen de school onduidelijkheid heerst over waar men naar toe moet werken t.o.v. de leerresultaten en het leerrendement. De leerresultaten die geleverd worden variëren sterk per docent. Ook de percepties van het personeel t.a.v. wat de leerlingen kunnen bereiken is sterk variërend per docent/persoon. Er heerst geen algemeen klimaat binnen de school van hoge verwachtingen van alle leerlingen, met daarbij het besef dat bepaalde leerlingen meer ondersteuning nodig zullen hebben dan andere.

2.2 Kernprocessen

Afstemming tussen curriculum, instructie en assessment voegt coherentie en effectiviteit toe aan het proces van lesgeven en leren. Afstemming wordt gedefinieerd als de koppeling tussen **wat geleerd moet worden** (het gepland curriculum gebaseerd op standaarden), **wat eigenlijk aangeboden wordt** (instructie) en **wat en hoe getoetst wordt** (assessment) ('Nine Characteristics of High-Performing Schools', 2007).

Curriculum

Op dit moment is er nog geen landelijk kader hiervoor. Zoals in hoofdstuk 1 aangegeven wordt momenteel het lesaanbod binnen de verschillende vakken gecompileerd door de docenten zelf, op basis van materiaal van het EPB niveau arbeidsmarkt en leerlijnen, methodes en programma's van het regulier- en speciaal basisonderwijs. Men let ook op wat de leerlingen in huis moeten hebben om door te stromen naar het EPB niveau arbeidsmarkt.

Een knelpunt is dat er geen eindtermen geformuleerd zijn voor het praktijkonderwijs en ook geen leerlijnen uitgestippeld binnen de SPO. Dit heeft natuurlijk gevolgen voor een goede aansluiting met het speciaal basisonderwijs (de MLK-scholen), aangezien het niet helder is welke (streef)doelen behaald moeten worden voor het instromen in de SPO. Hetzelfde geldt voor de doorstroom naar het EPB niveau arbeidsmarkt of de OAA (Openbare Avondleergangen Aruba) niveau 1, en uitstroom naar de arbeidsmarkt.

Een ander knelpunt hierbij is dat het huidige lesaanbod gestalte krijgt in een opleidingsduur van drie schooljaren, dit heeft als gevolg dat er leerlingen zijn die op een (te) zeer jonge leeftijd de opleiding afronden, soms met 15 of 16 jaar. Deze leeftijden gaan tegen de wettelijk gestipuleerde leeftijd in dat jongeren leerplichtig zijn. Volgens de vigerende arbeidswet kunnen jongeren tussen de 15 en 18 jaar met schriftelijke toestemming van hun ouders deelnemen aan arbeid, maar voor de doelgroep van SPO die een achterstand hebben in hun cognitief en sociaal-emotioneel functioneren is deze leeftijd wel erg jong om de verantwoordelijkheden van formele arbeid te dragen.

Instructie

SPO biedt onderwijs aan leerlingen met speciale onderwijsbehoeften, dus de aangeboden instructie moet hierop aansluiten. Wederom kunnen we stellen dat de kwaliteit van de instructie binnen de SPO zeer variërend is afhankelijk van de vaardigheden van de docenten, met aan een de ene kant docenten die voldoende rekening houden met verschillen tussen leerlingen in voorkennis, leerstijlen en vermogens, en aan de andere kant docenten die sterk klassikaal instrueren.

In oktober 2016 hebben de teamleden van beide locaties een studiedag gevolgd op het gebied van gedifferentieerde instructie met vooruitzicht op een vervolg in 2017. In de voorgaande jaren is er niet expliciet aandacht besteedt aan nascholing op dit gebied.

Assessment

Net zoals het geval is bij het curriculum en de instructie zijn er op dit moment (nog) geen landelijke kaders voor assessment of toetsbeleid. Binnen de school is een eenzijdige manier van evaluatie/toetsing te merken die vooral summatief van aard is, en bepaald wordt door de desbetreffende docent. Evaluaties door de leerlingen zelf (self-assessment) en evaluaties die gebruikt worden als informatie voor de verdere vormgeving van onderwijs- en leerstrategieën zijn niet gebruikelijk (formatieve wijze). De evaluaties vinden vaak plaats door middel van schriftelijke toetsen die resulteren in een cijfermatige beoordeling. Het is niet gewoonlijk dat de evaluaties plaatsvinden door het hanteren van rubrieken, het houden van presentaties en het ontwikkelen van producten door de leerlingen, het geven van beschrijvende feedback aan de leerlingen en het opbouwen van portfolio's.

Monitoren van het lesgeven en het leren

Samenhangend met de bovengenoemde punten is het natuurlijk van belang om het gegeven onderwijs en de bereikte leerresultaten op een voortdurende basis te monitoren. Dit met het doel het aangeboden onderwijs regelmatig bij te stellen, te verbeteren en beter aan te laten sluiten aan de onderwijsbehoeften van de leerlingen. We hebben het hierbij dus over de interne en externe kwaliteitszorg.

Het monitoren van het lesgeven gebeurt niet structureel binnen de SPO, er vinden geen regelmatige klassenobservaties plaats door de schoolleiding en/of collega-docenten, waardoor de docenten nauwelijks feedback krijgen over hoe zij het in de klas doen. Ook is het niet gebruikelijk dat de docenten hun instructie/onderwijsstrategieën op basis van de resultaten van de leerlingen en informatie vanuit (onderzoeks-)bronnen over effectieve onderwijsstrategieën bijstellen.

Zoals bij het vorige punt aangegeven wordt het leren op eenzijdige, summatieve vormen beoordeeld. Leerlingen die dit nodig hebben, krijgen niet structureel extra hulp en begeleiding in de klas. Er is nog geen sprake van een interne leerlingenzorg en docentenzorg uitgewerkt in de verschillende niveaus van een zorgstructuur, met de daarbij behorende instrumenten zoals bijv. een genormeerd leerlingvolgsysteem en systemen voor het verzamelen en analyseren van data van allerlei aard. Een ander aandachtspunt is het besef dat alle volwassenen binnen de school verantwoordelijk zijn voor de leerresultaten/-prestaties van de leerlingen.

Naast de bovengenoemde punten die onderdeel vormen van de interne kwaliteitszorg van een school, moet er ook natuurlijk sprake zijn van een externe kwaliteitszorg. Dit ligt aan de ene kant in handen van de Dienst Inspectie als onafhankelijk orgaan die de kwaliteit van het onderwijs dient te waarborgen. Aan de andere kant ligt dit in handen van het schoolbestuur die moet zorgen dat de randvoorwaarden voor het geven van goed onderwijs in orde zijn, en na moet gaan of de school aan deze eisen voldoet. Vanuit de Dienst Inspectie is er met name bemoeienis voor wat betreft knelpunten die zich voordoen met docenten en leerlingen, en veel minder met het onderwijs in de klas. Er vinden niet structureel klassenobservaties en schooldoorlichtingen plaats. Ook worden er geen schriftelijke aanbevelingen gegeven voor de aanpak van geconstateerde knel- en aandachtspunten. Het bijbehorend proces voor het bevorderen en verder ontwikkelen van het onderwijs ontbreekt. Een groot knelpunt hierbij is het ontbreken van beleid en wet- en regelgeving op het gebied van dit type onderwijs. Het wettelijk kader dat de Dienst Inspectie als basis heeft is de landsverordening van het voortgezet onderwijs, die zeer weinig aanknopingspunten omvat voor de werkelijkheid binnen het praktijkonderwijs. Ook het schoolbestuur krijgt veel te maken met noodsituaties van leerlingen en docenten die spoedige oplossingen behoeven, het aansturen van de school in de richting van planmatige organisatieontwikkeling krijgt haast geen aandacht.

2.3 Ondersteuningsmechanismen

Bestuursprocessen

Een belangrijke factor bij het creëren van de randvoorwaarden voor kwalitatief onderwijs waar leerlingen op basis van hun eigen vermogens kunnen leren, zijn de bestuursprocessen op verschillende niveaus. Op landelijk niveau gaat het om welke beleidsmaatregelen en prioriteiten gesteld worden, hoeveel geld beschikbaar gesteld wordt en hoe dit gedistribueerd wordt, de beheersing hiervan en het afleggen van verantwoording voor het gebruik ervan. Verder gaat het om wat de bevoegdheden en verantwoordelijkheden zijn van de verschillende niveaus en actoren binnen het systeem, en tot in hoeverre regelgeving en transparantie gehanteerd worden zodat de bevoegde personen verantwoordelijk gesteld worden voor hun handelen en prestaties.

Op het niveau van het schoolbestuur gaat het om het aanstellen van gekwalificeerd, gemotiveerd en verantwoordelijk personeel en ervoor zorgen dat de leerlingen een relevant onderwijsprogramma en leermiddelen van een hoge kwaliteit krijgen, dat ze betrokken zijn in het leerproces en dat ze adequate steun krijgen van hun docenten/ondersteunend personeel.

Effectief bestuur houdt ook rekening met de verschillende belangrijke stakeholders (zoals ouders, de lokale gemeenschap, publieke en privé bedrijven, etc.) bij besluitvorming en het bijdragen aan het leerproces (GEQAF, 2012).

Voor wat betreft de situatie rondom de SPO ten aanzien van dit punt kunnen we stellen dat de bestuursprocessen op de verschillende niveaus aandacht behoeven. Zoals al vaker aangegeven ontbreekt het aan een nationaal beleidskader voor het speciaal basis- en voortgezet onderwijs. Met de opdracht vanuit het Ministerie van Onderwijs om de onderhavige adviesnota op te stellen, wordt er aandacht besteedt aan beleidsaspecten op het niveau van het schoolbestuur en de school. Het kan ook als een basis/bron dienen voor aanbevelingen op landelijk niveau.

Financiën

Het gaat hierbij om het voldoende investeren in het onderwijs en erop letten dat de beschikbare fondsen effectief gebruikt worden, de (geld)middelen moeten gelinkt worden aan de leerresultaten en kwaliteit van het onderwijs. Vanuit de overheid moeten er voldoende fondsen toebedeeld worden aan de onderwijsleveranciers op de verschillende niveaus. Ook is het van belang dat er een systeem is voor het bijhouden en het volgen van het gebruik van de beschikbaar gestelde fondsen op de verschillende niveaus (GEQAF, 2012). In het visiestuk van het Ministerie van Onderwijs (regeerperiode 2013-2017) staat aangegeven dat in 2013-2014 19% (271,5 miljoen gulden) van het Bruto Nationaal Product geïnvesteerd werd in het onderwijs.

Het beschikbare budget van de SPO, exclusief personeelskosten, is fl. 140.000,=, dus fl. 70.000,= per locatie. Dit bedrag dekt verschillende posten, zoals meubilair, leermiddelen, kantoorartikelen, onderhoud van de gebouwen e.d. De adjunct directeuren geven aan dat dit bedrag niet toereikend is voor de benodigdheden van de school waardoor vele uitgaven door de ouderlijke bijdrage bekostigd worden. Verder ervaart men dat de toekenning van geldbedragen erg log en inefficiënt verloopt.

Gerichte professionele ontwikkeling

Dit punt is nauw gerelateerd met de monitoring van het lesgeven en het leren dat in de vorige paragraaf besproken is. Uit de praktijk en uit onderzoek blijkt steeds weer dat de leerkrachten/docenten de belangrijkste pilaren zijn in het proces van leren. Focus blijven hebben voor de kwaliteit van de docenten is dus onvermijdelijk. Een aspect hiervan is de selectie van docenten die bij de SPO komen werken, het gaat namelijk om onderwijs aan leerlingen met speciale onderwijsbehoeften. Dit vraagt naast de benodigde kennis en vaardigheden, ook de juiste attitude ten aanzien van leerlingen van deze doelgroep. Op dit moment kunnen leerkrachten met een bevoegdheid voor het basisonderwijs of docenten met een 2de of 3de graad bevoegdheid voor het

voortgezet onderwijs lesgeven bij de SPO. Vanuit de IPA wordt een opleiding (V)SO gegeven die ongeveer een derde deel van de SPO-docenten gevolgd hebben maar die echter niet verplicht wordt gesteld. Verder is er geen structurele vorm van deskundigheidsbevordering en ondersteuning voor het functioneren van de docenten, die verbonden wordt aan uitkomsten en conclusies van verrichte schoolevaluaties en beoogde schoolverbeteringen. De adjunct directeuren zijn op eigen initiatief begonnen met het houden van klassenbezoeken/ klassenconsultaties en functioneringsgesprekken, maar dit is nog onvoldoende ingebed in een systeem van personeelsbeleid en deskundigheidsbevordering op de werkvloer.

Ondersteunende leeromgeving

Een belangrijke voorwaarde voor het kunnen leren en ontwikkelen is dat elke leerling en volwassene binnen de school zich veilig en gekoesterd voelt, zowel op fysiek als psychosociaal gebied. Dit is een nijpend en zorgwekkend punt bij beide locaties van de SPO.

De locatie in Savaneta is een voormalig woonhuis omgebouwd in kantoorruimtes, met daaromheen verschillende trailers die als leslokalen fungeren. De bedoeling is dat het hier om een tijdelijke voorziening gaat, totdat er een nieuw gebouw is geconstrueerd (de projectie is dat dit in februari 2018 gereed zal zijn). Een van deze trailers is vrij groot en onderverdeeld in lokalen aan beide zijden en in het midden een gang. Deze 'lokalen' hebben geen ramen aan de binnenkant waar de gang is. Hier is er sprake van een zeer onveilige situatie zowel voor de leerlingen als voor de docenten, dit deel van de trailer wordt vaak vernield door bepaalde leerlingen. Ook de toiletten zijn vaak mikpunt van vandalisme.

In Santa Cruz zijn er ook een aantal trailers naast het schoolgebouw die dringend aan vervanging toe zijn o.a. door aanwezigheid van schimmels. Het schoolgebouw is op bepaalde plekken bouwvallig en dringend aan renovatie toe. Op beide locaties is er een bewaker aan de poort zodat alleen leerlingen en bevoegde personen het schoolterrein kunnen betreden. Beide locaties zijn niet gebouwd en ingericht vanuit het oogpunt dat er onderwijs aan leerlingen met speciale onderwijsbehoeften gegeven zou worden en zijn dus gebrekkig in dat opzicht (denk bijv. aan praktijklokalen en toegang voor leerlingen met lichamelijke handicaps). Verder zijn de schoolgebouwen niet toegerust met moderne apparatuur en (les)materiaal.

Daarnaast heerst er op beide scholen onveiligheid in psychosociale zin. Zo is er vaak sprake van ruzies en vechtpartijen tussen de leerlingen onderling, en aanvaringen tussen leerlingen en docenten die soms zelf uitmonden in fysieke agressieve handelingen. Aandacht voor de sociaal-emotionele competenties van zowel de leerlingen als de docenten heeft geen structurele plek binnen het onderwijsaanbod, behalve wat aangeboden wordt binnen bepaalde lessen van het vak 'Persoonlijke Vorming'. Er zijn geen protocollen in werking voor de omgang met bijv. discriminatie, geweld, pesten/bullying, etc. Wat de SPO wel aanbiedt is individuele begeleiding door de verschillende actoren van het zorgteam, leerlingen kunnen door hun mentoren aangemeld worden voor interne ondersteuning en/of begeleiding van de schoolcounselors, de school maatschappelijk werker of orthopedagoog verbonden aan de school. In gevallen waar dit geïndiceerd is, wordt er doorverwezen naar externe hulpverlenende instanties, o.a. voor systeembegeleiding.

In de lessen van 'Algemene verzorging' in de eerste twee leerjaren worden thema's als voeding en beweging, seksualiteit en seksueel overdraagbare aandoeningen behandeld.

Naast het aspect van veiligheid is het ook belangrijk dat een ondersteunende leeromgeving bevorderlijk is voor het leren. Een belangrijk punt hierbij is dat de leerlingen zich betrokken voelen bij en invloed kunnen uitoefenen op hun leerproces. Ook dit punt varieert sterk per docent binnen de SPO en krijgt niet expliciet aandacht.

2.4 Effectief Leiderschap

Educatieve leiderschap gericht op het leren

Effectief leiderschap is instrumenteel voor het bewerkstelligen van alle beoogde verbeteringen binnen een school en speelt een cruciale rol in de begeleiding en coaching van het personeel. Schoolleiders zijn 'instructional leaders', educatieve leiders die nadruk moeten blijven leggen op de kwaliteit van instructie en de (ortho)pedagogische en (ortho)didactische vaardigheden van de docenten ('What Makes a School Effective?', 2013; 'Nine Characteristics of High-Performing Schools', 2007).

De SPO heeft in haar driejarig bestaan veranderingen gekend in leiderschap, bij de verplaatsing van de Aspirant-opleiding naar SPO is er een algemeen directeur benoemd, die bijgestaan werd door twee locatie-coördinatoren. Het schooljaar daarop zijn er twee adjunct-directeuren benoemd, een per locatie. Het afgelopen schooljaar was de positie van algemeen directeur echter vacant, wat een verzwaring met zich meebrengt voor de adjunct-directeuren.

Een ander knelpunt is het ontbreken van (actuele) functiebeschrijvingen van de verschillende taken van de schoolleiding, zo geven bijvoorbeeld de adjunct-directeuren aan dat ze (te) veel bezig zijn met administratieve taken, wat ten koste gaat van inhoudelijke en begeleidende aspecten. Zoals eerder vermeld in hoofdstuk 1 zijn de adjunct-directeuren op eigen initiatief begonnen met het houden van klassenbezoeken, klassenconsultaties en functioneringsgesprekken, maar dit is nog onvoldoende ingebed in een systeem van interne kwaliteitszorg en personeelsbeleid. Een pluspunt is dat beide adjuncten de cursus 'International School Leadership' (ISL) van de 'Ontario Principal Council' (OPC) hebben gevolgd, die vanuit het Ministerie van Onderwijs & Gezin aangeboden is aan o.a. alle schooldirecteuren in de periode van 2015 tot 2017, en dus ingrediënten hebben gekregen om hun leiderschapsvaardigheden te versterken.

Gedistribueerd leiderschap

In effectieve scholen worden effectieve schoolleiders beschouwd als 'leider van leiders', dus personeelsleden worden aangespoord om leiderschapskennmerken tentoon te stellen, zoals bijv. proactief zijn, oplossingsgericht handelen, medeverantwoordelijkheid dragen voor besluitvorming en het functioneren van de school in haar totaliteit, integer handelen en verantwoording afleggen voor het bijdragen aan het leren van de leerlingen ('What Makes a School Effective?', 2013; 'Nine Characteristics of High-Performing Schools', 2007).

Beide adjunct-directeuren zijn open om steeds meer in deze richting van leidinggeven te gaan en hebben sinds hun aanstelling acties ondernomen om de teamleden meer verantwoordelijkheid te geven en te werken aan meer saamhorigheid en samenwerking binnen de teams.

Aanhoudende inspanningen ter verbetering

Verbeteringen en vernieuwingen binnen een school zijn processen die tijd nemen, vooral omdat het onder andere te maken heeft met veranderingen bij mensen in hun professioneel handelen. Het is van belang dat de schoolleiders hierbij gericht blijven focussen op de ingeslagen richtingen om de gestelde doelen te kunnen behalen (DEF, 2011; 'Nine Characteristics of High-Performing Schools', 2007).

We zien ook hierbij dat de adjunct-directeuren energie steken in het willen verbeteren van de SPO als schoolorganisatie en het onderwijs dat aangeboden wordt, maar dat dit niet op een planmatige wijze geschiedt.

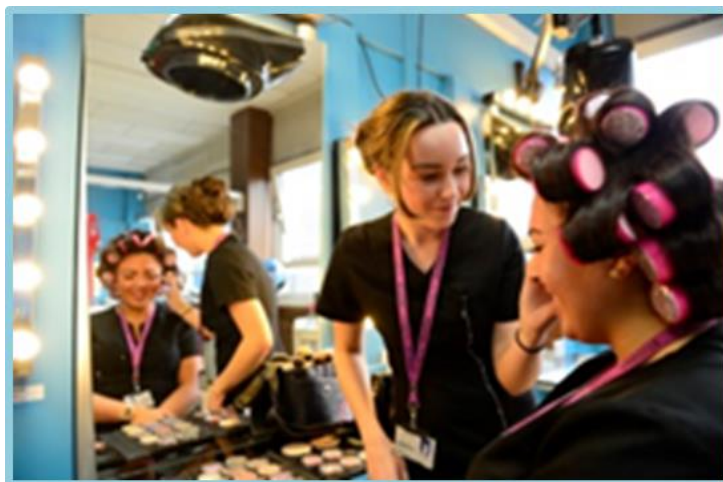

2.5 Samenwerking met Gezinnen en Gemeenschap

De educatie van leerlingen kan beschouwd worden als een gedeelde verantwoordelijkheid van docenten, schoolpersoneel, gezinnen, de gemeenschap, en de leerlingen zelf. Hierbij spelen bedrijven, dienstverlenende instanties, onderwijs- en andere maatschappelijke programma's allemaal een rol. Uit onderzoek blijkt dat betrokkenheid van het gezin een sleutelfactor is voor betere leerresultaten ('Nine Characteristics of High-Performing Schools', 2007).

Binnen de SPO worden ouders betrokken o.a. door het organiseren van ouderavonden aan het begin van het schooljaar en het houden van informatieavonden voor ouders van nieuwe leerlingen. Er vinden kennismakingsgesprekken plaats met de mentoren en ouders worden geïnformeerd over de stageplekken, -werkzaamheden en -verwachtingen. Afgelopen schooljaar werden ouders ook regelmatig uitgenodigd om hun kinderen te bespreken. Het gaat hierbij nog vaak over (het voorkomen van) ongewenst gedrag en achterblijvende prestaties, en minder over positieve gedragsaspecten, vorderingen en prestaties ('accomplishments').

Scholen zijn ook deel van de gemeenschap en kunnen dus 'partnerships' sluiten met andere scholen en het bedrijfsleven. De SPO werkt samen met verschillende scholen, instanties en bedrijven die stage- en arbeidsplekken verzorgen.

3. Gewenste situatie

In dit hoofdstuk zullen we een schets geven van wat de gewenste situatie is voor de SPO. Het komt erop neer dat we de geconstateerde problemen omzetten in gewenste doelstellingen. Zoals eerder vermeld is deze adviesnota vooral gericht op de **inhoud** en **organisatie** van de SPO, daarnaast wordt ook ingegaan op het **onderwijsleerproces**. Een centrale leidraad hierbij is het creëren van eerlijke kansen voor de SPO-leerlingen voor doorstroom naar vervolgonderwijs en het optimaliseren van hun mogelijkheden op het verwerven en behouden van een plek op de arbeidsmarkt.

3.1 Inhoud van het onderwijs

3.1.1 Uitgangspunten en hoofddoelen SPO

Beleidskaders op landelijk niveau

Zoals in hoofdstuk 2 aangegeven is er op landelijk niveau geen visie en beleid geformuleerd op het gebied van basis- en voortgezet speciaal onderwijs, waardoor deze onderwijssoorten onder de wettelijke kaders van het regulier basis- en voortgezet onderwijs vallen. Wat we als uitgangspunten kunnen nemen zijn de bredere visies en kaders voor het onderwijs op Aruba zoals geformuleerd in verschillende documenten (Meerjarenprogramma's FDA 2001-2005 en 2006-2009, het 'Nationaal Onderwijs Plan 2007-2017' (NOP), het 'National Integrated Strategic Plan 2010-2025' (NISIP), en het visiestuk 'Education, Vision & Policy 2013-2017' van het Ministerie van Onderwijs en Gezin).

Kernelementen hierbij zijn:

- Duurzaamheid: in alle sectoren van onze maatschappij en alle lagen van het onderwijsveld moet men een juiste balans zien te vinden tussen het beperkte draagvermogen van het milieu aan de ene kant en de economische groei aan de andere kant, zodat toekomstige generaties hun ambities kunnen verwezenlijken.
- Verhoging geschooldheidsgraad: Om de duurzame ontwikkeling van Aruba mogelijk te maken is een belangrijk maatschappelijk doel om de ontwikkelingscapaciteit van de Arubaanse bevolking te verhogen en daarmee een verhoogd rendement van het onderwijs te realiseren.
- De NOP formuleert de visie voor het onderwijs op Aruba als volgt: 'Deelnemers aan het onderwijs ontwikkelen zich tot verantwoordelijke, tevreden wereldburgers die een leven lang leren en bijdragen aan de kwaliteit van het leven in de samenleving'.
- De focus van het onderwijs is: de leerling, de deelnemer of zoals benoemd in de NOP 'the Learner'.
- Speerpunten van de huidige Minister van Onderwijs: verbetering van de fysieke infrastructuur van de scholen en de leeromgeving, verhogen van het moreel en de kwaliteit van docenten, en toename van de prestaties van de leerlingen.

Daarnaast is het zo dat Directie Onderwijs op dit moment bezig is met de revisie en vernieuwing van het beroepsonderwijs, waarbij er aandacht wordt geschonken aan een afstemming van het beroepsonderwijs aan internationale standaarden. Hierbij wordt gesproken over een drievoudige kwalificering waarbij leerlingen geëquipeerd worden voor een adequate aansluiting tot vervolgonderwijs, om goede beginnende beroepsbeoefenaars te zijn, met een degelijke voorbereiding voor een succesvolle participatie en integratie in de maatschappij (Conceptnota Nationaal Beleid Beroepsonderwijs, 2017). Het wordt overwogen om de SPO mee te nemen in dit kwalificatiestelsel, uitgaande van het vooruitzicht dat SPO een school is (zal zijn) voor praktijkonderwijs.

Hoofddoelen SPO

Onderwijs bij de SPO is zoals eerder aangegeven bijzonder van aard aangezien er onderwijs geboden wordt aan leerlingen met speciale onderwijsbehoeften. Zoals in hoofdstuk 1 vermeld biedt de SPO in eerste instantie vervolgonderwijs aan de leerlingen afkomstig uit het MLK-onderwijs. Deze leerlingen hebben in principe een IQ van tussen de 60 en 80, dat gepaard gaat met een leerachterstand van twee tot drie jaar en kortdurende concentratie- en motivatievermogens. Inherent hieraan worden bepaalde vereisten gesteld aan dit soort onderwijs.

Ten eerste moet het onderwijsaanbod hoofdzakelijk **leerlinggericht** van aard zijn. Het onderwijs moet rekening houden met de individuele beperkingen en mogelijkheden van de leerlingen en hierop zo optimaal mogelijk aansluiten, verregaande onderwijs op maat dus.

Een tweede vereiste is dat het onderwijs gericht moet zijn op het (verder) ontwikkelen van de **zelfredzaamheid**, deze leerlingen moeten leren hoe zij zo zelfstandig mogelijk tegemoet kunnen komen aan hun persoonlijke behoeften ten aanzien van wonen en werken, in balans met het leveren van een bijdrage aan de samenleving.

Ten derde moet de SPO deze leerlingen vaardigheden en kennis bijbrengen waarmee ze een plek op de arbeidsmarkt kunnen krijgen en behouden. Het onderwijs dient dus zeer concreet en praktisch ingericht te worden, met ruimte voor het zowel intern als extern opdoen van veel praktijkervaring dat **arbeidstoeleidend** van aard is.

Tenslotte loopt als een rode draad door deze vereisten heen, het feit dat in onze moderne samenleving er steeds meer een beroep wordt gedaan op het tentoon kunnen stellen van **21ste eeuw vaardigheden**; zoals kritisch en creatief denken, zelfregulering, samen kunnen werken met anderen, probleem oplossend handelen, etc. Een belangrijk onderdeel daarvan is het effectief en bewust kunnen omgaan met digitale platforms en middelen (**mediawijsheid**). Deze elementen vormen impliciet deel van de eerdergenoemde drie punten, maar toch is gekozen om ze expliciet te benoemen om te waarborgen dat zij de nodige aandacht krijgen.

Deze vereisten maken het noodzakelijk dat wij bepaalde hoofddoelen formuleren voor de SPO. We hebben hiervoor ook gekeken naar hoe het Arbeidsgericht Onderwijs (AGO) op ons buureiland Curaçao en het Praktijkonderwijs (PrO) in Nederland gestalte krijgen.

Hoofddoelen die geformuleerd worden zijn:

1. Sociaal-maatschappelijke redzaamheid
2. Persoonlijke ontwikkeling
3. Arbeidsmarkt toeleiding
4. Expliciet aandacht voor 21ste eeuw vaardigheden & mediawijsheid

Deze hoofddoelen kunnen onveranderd overgenomen worden voor de invulling van het onderwijs binnen de SPO.

Gewenste doelstellingen voor de SPO

- Totdat er landelijk beleid geformuleerd is voor het (basis en voortgezet) speciaal onderwijs, zullen de bovengenoemde documenten en hun beschreven kernelementen, en specifiek voor de SPO de inhoud van deze adviesnota, als basis dienen voor de aansturing vanuit de DPS en de vormgeving van het onderwijs binnen de SPO.
- Beide locaties van de SPO formuleren op basis van deze adviesnota een eigen schoolontwikkelingsplan (SOP), met daarin beschreven hoe men concreet gaat werken aan het bereiken van de gestelde doelen op een gefaseerde wijze binnen een haalbare termijn (3 à 5 schooljaren). Per schooljaar worden er jaarplannen geconcipeerd voortvloeiend uit het SOP.

3.1.2 Onderwijsconcept

De in § 3.1.1 genoemde uitgangspunten en hoofddoelen dwingen een bepaald onderwijsconcept af, die rekening houdt met de specifieke kenmerken van dit type onderwijs, nl. sterk individueel gericht, gericht op het bevorderen van de zelfredzaamheid en het eigen maken van burgerschapscompetenties, en zeer praktisch ingericht om leerlingen arbeidstoeleidende vaardigheden bij te brengen.

Het begrip 'zone van naaste ontwikkeling' gebaseerd op de ontwikkelingstheorie van Vygotsky kan als een centraal uitgangspunt genomen worden. Het gaat hierbij om dat leerlingen leren door samen met volwassenen of leeftijdgenoten activiteiten te ondernemen. Het 'actuele ontwikkelingsniveau' omvat de activiteiten die een leerling al zelfstandig, op eigen kracht, kan uitvoeren. Het 'hogere ontwikkelingsniveau' behelst de activiteiten die een leerling nog niet zelfstandig kan, maar wel wanneer zij sociale ondersteuning krijgt bij de uitvoering. De zone van naaste ontwikkeling is het aanspreken van de leerling op dit niveau dat net buiten haar bereik is, en hierdoor dus uitdagingen en kansen biedt om de leerling verder te brengen. Nauw gerelateerd hiermee is het begrip 'scaffolding', dat letterlijk 'het voorzien van steigers' betekent. Wanneer een leerling hulp, begeleiding en sturing krijgt bij activiteiten die zij nog niet zelfstandig kan (zone van naaste ontwikkeling), ontstaan er leermomenten waarmee leerlingen steeds weer boven zichzelf uitstijgen. Dit is de 'scaffolding' techniek: leerlingen precies zoveel hulp bieden, zodat ze zelf een taak met succes kunnen uitvoeren. Hierbij kunnen leerlingen naast hulp van de docent en andere teamleden, ook elkaar onderling hulp bieden. Belangrijk is dat de leerling zich altijd veilig voelt; de leerling moet geprikkeld worden om een stapje verder te doen maar het is niet de bedoeling dat zij gefrustreerd raakt. Er moet dus altijd een balans gezocht worden tussen uitdaging en geborgenheid.

Een samenhangend onderwijsconcept die de afgelopen jaren zowel internationaal als ook in onze regio veel aandacht heeft gekregen is het zgn. Competentiegericht Onderwijs. De huidige samenleving vraagt steeds meer om een competentiegerichte benadering van het beroepsonderwijs, waarbij leerlingen daadwerkelijk kunnen aantonen dat zij bekwaam zijn in het verrichten van werk. Het onderwijs wordt op deze manier meer geënt op de beroepspraktijk, het curriculum en het leerproces moeten relevant zijn voor het uiteindelijke doel om de leerlingen voor te bereiden op participatie aan de arbeidsmarkt en de maatschappij als geheel.

Gewenste doelstellingen voor de SPO

- De SPO formuleert een visie en een onderwijsconcept, waaruit de invulling en vormgeving van het onderwijs zal voortvloeien. Gezien de aard van dit type onderwijs kan men denken aan de ontwikkelingstheorie over de 'zone van naaste ontwikkeling' als een centrale uitgangspunt. Het gaat hierbij om een 'mindset' van de deskundigen binnen en rondom de school waarbij ze geloof hebben in de ontwikkelbaarheid van alle leerlingen en dit ook uitstralen in hun handelen. Het schoolbestuur en andere bij de school betrokken stakeholders dienen bij dit proces betrokken te worden.
- Het te formuleren onderwijsconcept kan de benadering van het competentiegericht onderwijs omvatten, deze biedt namelijk handvaten om het onderwijs zo in te richten dat de leerlingen hun capaciteiten optimaal kunnen ontplooiën.

3.1.3 Opbouw en duur van de opleiding

De opbouw van het onderwijs om de hoofddoelen te realiseren wordt gefaseerd aangeboden, waarbij het aanbieden van een brede algemene basis wordt afgebouwd om plaats te maken voor de opbouw van een meer specialistische aanbod:

Fase 1 van beheersing: Algemene basis vaardigheden, dit omvat aangepast theoretisch onderwijs gericht op de algemene vakken zoals taal en rekenen, persoonlijkheidsvorming en het aanleren van sociale vaardigheden;

Fase 2 van beheersing: Praktijkvakken & praktijkopleidingen met de nadruk op arbeidsvoorbereiding;

Fase 3 van beheersing: Arbeidsmarkt toeleidende vorming, dit zowel intern d.m.v. werkpleksimulatie als extern in de vorm van stage.

Deze algemene fasering is meer een uitgangspunt, afhankelijk van de capaciteiten van de individuele leerlingen zal dit vorm krijgen in aangepaste trajecten. We kunnen dit visualiseren als een continuüm van mogelijkheden, resulterend uit een wisselwerking tussen het potentieel van de leerling en het onderwijs dat dit stimuleert en helpt verder te ontplooien. Zo zullen er bijvoorbeeld leerlingen zijn waarbij de nadruk blijft liggen op het verwerven van competenties op het gebied van wonen, vrijetijdsbesteding en burgerschap. Voor andere leerlingen zal hiernaast ook activiteiten geboden worden gericht op het toeleiden naar arbeid. Voor weer een ander deel van de leerlingen is het mogelijk om naast deze basale competenties hun ook voor te bereiden op vervolgonderwijs. De individuele invulling van het onderwijs specifiek voor de afzonderlijke leerlingen krijgt vorm in zgn. individuele ontwikkelingsplannen –IOP. Zie figuur 1 voor een visualisatie van dit geheel.

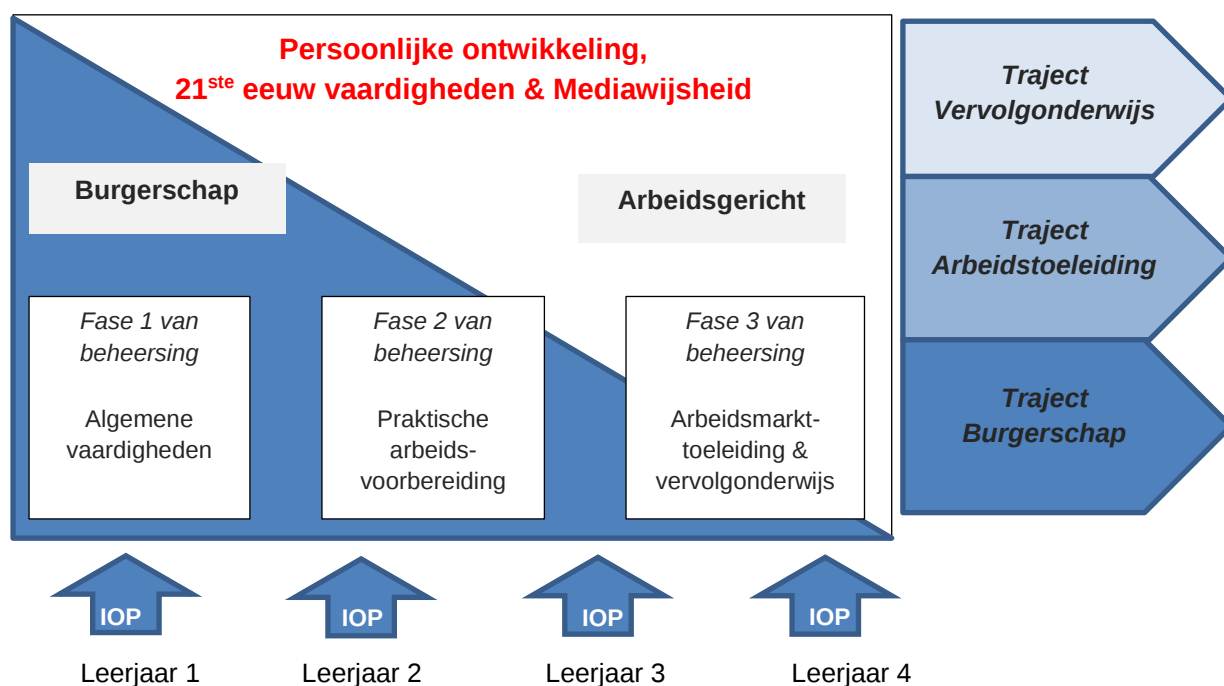

Fig. 1 Visualisatie continuüm onderwijsaanbod van de SPO afgestemd op individuele ontwikkelingsplannen (IOP) van de leerlingen

Op Curaçao duurt de AGO-opleiding vier schooljaren, in Nederland duurt het PrO vijf schooljaren. Om de doelen te bereiken die met deze nota beoogd worden is het voorstel om de opleiding op de SPO uit te breiden van drie naar minimaal vier schooljaren, waarbij de mogelijkheid blijft bestaan voor een vijfde schooljaar indien leerlingen dit nodig hebben afhankelijk van hun individueel ontwikkelingsperspectief.

Gewenste doelstellingen voor de SPO

- De opbouw van het onderwijs op de SPO dient rekening te houden met de bovengenoemde algemene fasen, waarbij afhankelijk van het traject van de leerling meer of voor langere tijd nadruk wordt gelegd op (een) bepaalde fase(n).
- De mogelijke trajecten moeten er naar toe leiden dat leerlingen na afronding van de SPO vaardigheden hebben op het gebied van burgerschap, uit kunnen stromen op de arbeidsmarkt of door kunnen stromen naar vervolgonderwijs.
- De opleidingsduur van de SPO wordt uitgebreid naar vier schooljaren, met een mogelijkheid voor een maximum van vijf schooljaren voor leerlingen die meer tijd nodig hebben om hun individuele ontwikkelingsplan te realiseren.

3.1.4 Mogelijkheid voor opname Leerweg Ondersteunend Onderwijs

De verplaatsing van de Aspirant-opleiding naar de SPO heeft bepaalde ontwikkelingen met zich meegebracht die de school stimuleert om zich verder te blijven ontwikkelen. Daarnaast worden er op dit moment op landelijk niveau werkzaamheden verricht voor wat betreft een uniform kwalificatiestel voor het Beroepsonderwijs. Deze gebeurtenissen creëren de mogelijkheid dat het onderwijsaanbod op de SPO uitgebreid kan worden met een traject voor Leerweg Ondersteunend Onderwijs – LWOO. Het gaat hierbij om leerlingen die het Beroepsonderwijs op kwalificatieniveau 1 wel aankunnen, maar extra ondersteuning en begeleiding nodig hebben hierbij. Deze ondersteuning/begeleiding kan variëren van het vormen van kleine, aparte groepen, of het geven van trainingen om leerlingen beter te laten studeren, ondersteuning van een remedial teacher of docenten die zich verder gespecialiseerd hebben op bepaalde thema's/vakken, het inzetten van meerdere vormen van assessment etc., dit allemaal op maat afhankelijk van de behoeften van de leerlingen.

Mogelijke constructies voor het opnemen van dit traject binnen de SPO is het vormen van gemengde groepen, waarbij de docent binnen een klas differentieert in het lesgeven aan de 'reguliere' SPO leerlingen en de LWOO leerlingen. Een andere mogelijkheid die nader onderzocht dient te worden is het aanbieden van LWOO in de middaguren, met gebruikmaking van de faciliteiten van de SPO-locaties. De gevolgen voor het inzetten van de benodigde docenten en ander personeel dienen nader uitgewerkt te worden. Dit zou een enorme aanwinst zijn voor de SPO aangezien hiermee leerlingen die dit aankunnen een diploma kunnen behalen op kwalificatieniveau 1, waarmee deuren geopend worden voor vervolgonderwijs en plaatsing op de arbeidsmarkt.

Een andere mogelijkheid die hiermee gecreëerd wordt is het behalen van deelcertificaten, waarbij leerlingen kunnen kiezen voor (praktijk)vakken op het kwalificatieniveau 1, naast het volgen van 'reguliere' SPO vakken. Zo kunnen zij zich op een hoger niveau bekwamen voor bepaalde werkgebieden en/of werkzaamheden afhankelijk van hun affiniteiten en interesses (zie figuur 2).

Gewenste doelstellingen voor de SPO

- Een werkgroep bestaande uit ervaringsdeskundigen van de school en het schoolbestuur werken de optie uit voor opname van een LWOO-opleiding binnen de SPO.
- Hierbij dient expliciet aandacht besteedt te worden aan de kwaliteitswaarborging; men moet garanderen dat voldaan wordt aan de eisen van het kwalificatieniveau 1.
- De realisatie van een onderwijsaanbod dat het behalen van deelcertificaten mogelijk maakt wordt ook meegenomen in dit proces.

Leerling X

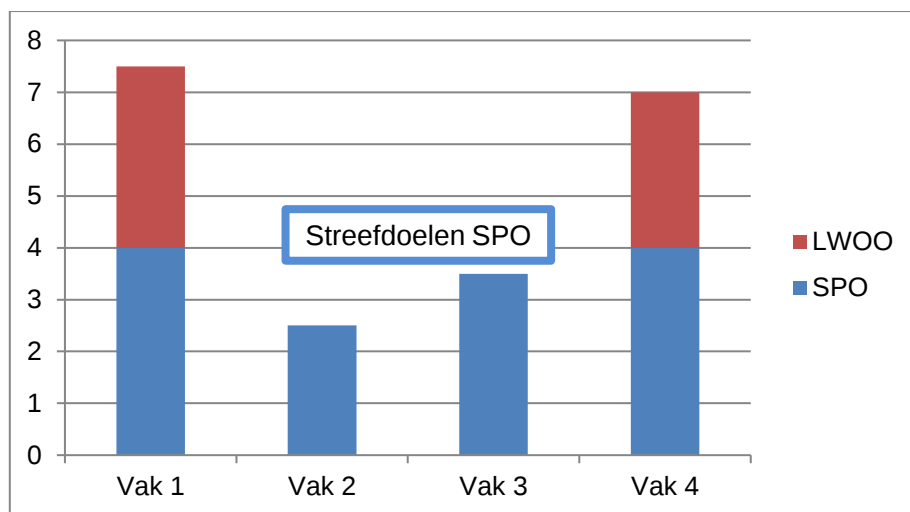

Fig. 2 Visualisatie opties deelcertificaten LWOO binnen SPO

3.1.5 Sectoren

Momenteel biedt de SPO als mogelijke studierichtingen: Techniek, Verzorging Plant en Dier, Administratie & Commerce, en Algemene Verzorging & Keukenpraktijk. We hebben wederom gekeken naar wat gangbaar is op Curaçao en in Nederland. De AGO scholen bieden de sectoren Techniek, Eco, Hospitality en Zorg & Welzijn. Volgens het Landelijk Werkverband Praktijkonderwijs biedt het PrO in Nederland de richtingen Techniek, Groen, Handel en Economie en Zorg & Welzijn. Op de websites van verschillende scholen in Nederland zien wij Handel en Economie vaak aangeduid als Dienstverlening. We zien dus dat de sectoren zoals aangeboden op Aruba, Curaçao en Nederland in grote lijnen op hetzelfde neerkomen. We stellen een nadere omzetting van de op de SPO gangbare sectoren in Techniek, Groen, Dienstverlening en Zorg & Welzijn, om zo beter aan te sluiten aan de hedendaagse termen en inhoud van het bedrijfsleven en de samenleving. Het is wenselijk dat deze sectoren uitgebreid worden met meer onderdelen, bijv. voor Techniek: schilderen, hout- en metaalbewerking, voertuigtechniek en elektrotechniek. Groen: plantenteelt, tuinaanleg en – onderhoud, en diervverzorging. Dienstverlening: bedienen, koken, bakken en baliewerkzaamheden. Zorg & Welzijn: interieurverzorging, uiterlijke verzorging, persoonlijke verzorging en verzorging van anderen, activiteitenbegeleiding.

Verder dient vermeld te worden dat het uitermate belangrijk is (blijft) om de arbeidstoeleidendende voorbereiding die leerlingen binnen de SPO ontvangen continu af te stemmen op de eisen en wensen van de arbeidsplekken waar ze later aan het werk zullen gaan. Het vraagt een structurele input vanuit bedrijven waar deze leerlingen uiteindelijk gaan werken, en een flexibele aanpassing van het onderwijsaanbod gericht op de vereisten van het bedrijfsleven. Bij de plannen van Directie Onderwijs rondom het kwalificatiestelsel Beroepsonderwijs is inbegrepen het opzetten van een samenwerkingsverband met het bedrijfsleven om deze wederzijdse input en output te bewerkstelligen, wij pleiten ervoor om ook SPO mee te nemen hierin.

Branchegerichte cursussen

In o.a. Nederland kunnen leerlingen uit het praktijkonderwijs die formeel geen beroepskwalificatie kunnen behalen, maar die in staat zijn om werkzaamheden op het niveau 1 van de MBO uit te voeren in aanmerking komen voor zgn. branche certificaten. De leerlingen worden geschoold in de werkprocessen en doen ervaring op binnen de school zelf of bij een erkend leerwerkbedrijf en doen

vervolgens examen hierin. Wanneer de leerling aantoon voldoende kennis en vaardigheden te bezitten, krijgt zij een certificaat. Deze certificaten zijn i.s.m. scholen, het beroepenveld, kenniscentra of branche verenigingen ontwikkeld. De programma's zijn afgeleid vanuit de kwalificatiedossiers voor het MBO en worden erkend door de betreffende brancheorganisaties en werkgevers, hierdoor hebben deze certificaten een civiele waarde voor de leerlingen (Scholing voor Arbeid, 2015).

Op Aruba is het nog niet zo ver dat er een formele samenwerking bestaat tussen het (beroeps)-onderwijs en het bedrijfsleven/beroepsorganisaties om branchecertificering op een korte termijn te realiseren. Het is echter een richting die veel mogelijkheden kan bieden aan de leerlingen van de SPO. Wat op dit moment wel realiseerbaar is (en binnen het leerwerktraject al mee begonnen is), zijn branchegerichte cursussen. Hierbij kunnen wij bijv. denken aan bepaalde wereldmerken (L'Oreal, Mac, Sherwin Williams etc.) die cursussen verzorgen in het gebruik en presentatie van hun producten, en bij blijk van voldoende beheersing een certificaat geven. In een platform met relevante stakeholders, o.a. Directie Arbeid, uitzendbureaus en stagebedrijven, kan dit door de SPO en andere onderwijsstakeholders verder uitgewerkt worden.

Gewenste doelstellingen voor de SPO

- De SPO zet de bestaande sectoren om in de sectoren Techniek, Groen, Dienstverlening en Zorg & Welzijn en bekijkt de mogelijkheden om deze uit te breiden.
- De SPO wordt meegenomen in het op te zetten samenwerkingsverband tussen scholen voor beroepsonderwijs en het bedrijfsleven.
- Een systeem voor het verzorgen van branchegerichte cursussen wordt nader uitgewerkt door de SPO i.s.m. andere relevante stakeholders.

3.1.6 Curriculum

Zoals in hoofdstuk 2 aangegeven is er geen landelijk gestipuleerd curriculum voor dit type onderwijs. In de praktijk is het echter dringend nodig om meer handvaten te bieden aan de invulling van het onderwijs binnen de SPO. Hierbij dient men rekening te houden met verschillende ontwikkelingen die gaande zijn en bestaande situaties die als uitgangspunt genomen moeten worden. Zo is er vanuit het Ministerie van Onderwijs en Gezin en de Directie Onderwijs aandacht voor de implementatie van de kerndoelen voor het primair onderwijs, men buigt zich momenteel over de vraag of en in hoeverre deze kerndoelen ook zullen gelden voor het speciaal basisonderwijs. Daarnaast is de Directie Onderwijs bezig met een beleidsadviesnota over het inrichten van het Beroepsonderwijs volgens een beroepsgerichte kwalificatiestelsel waarbij overwogen wordt om het praktijkonderwijs mee te nemen als onderwijs op de zgn. instroomniveau. Dit kwalificatieniveau zal nader uitgewerkt worden en zal hiermee meer handvaten bieden aan de inrichting van het onderwijs op de SPO. Totdat het zover is zijn de instapeisen van de EPB richting arbeidsmarkt de 'eindtermen' voor leerlingen die hiernaartoe doorstromen. Een afgeronde SPO-opleiding biedt de leerlingen ook kans voor toegang tot de opleidingen op niveau 1 van de OAA.

Ten tijde van het opstellen van deze nota wordt er een samenwerkingsovereenkomst gesloten op initiatief van het Ministerie van Onderwijs en Gezin van Aruba tussen de Directie Onderwijs Aruba en de Stichting SIGE [Sentro pa Inovashon y Guia Edukashonal] van Curaçao, het voornemen is om ook het eiland Bonaire te betrekken bij dit traject. Een van de deelprojecten is het creëren van een digitale platform waar docenten en andere ervaringsdeskundigen van de SPO en AGO, met ondersteuning van medewerkers van de genoemde instanties, hun kennis en vaardigheden kunnen bijspijkeren op basis van 'evidence based' onderwijspraktijken en aan onze context gerelateerde 'best practices', om zo het onderwijsaanbod en het lesgeven te verbeteren. Hierbij zal er expliciet aandacht besteed worden aan het ontwikkelen van lespakketten en lesmateriaal, om zo het curriculum binnen de SPO meer vorm te geven.

In Nederland maken diverse PrO-scholen gebruik van het leermiddelenpakket PrOmotie van de uitgeverij Edu'Actief. Het pakket baseert zich op algemeen vormende en praktische leerinhouden gericht op arbeidstoeleiding en burgerschapscompetenties, en besteedt aandacht aan de sociaal-emotionele en communicatieve vaardigheden, praktische vaardigheden en cognitie. Het is een zgn. competentiegerichte methodiek die met streefdoelen gebaseerd op de aangepaste basisvorming van het VO in Nederland werkt en met portfolio's waarin leerlingen laten zien waar zij vaardig in zijn. Dit en evt. andere leermiddelenpakketten kunnen als bronnen dienen voor de vormgeving van het onderwijs binnen de SPO.

Een belangrijk aandachtsgebied die meer aandacht behoeft binnen de SPO is het concreet gestalte geven aan de sociaal-emotionele competenties van de leerlingen, vooral omdat het hier gaat om een kwetsbare, makkelijk beïnvloedbare doelgroep. Het is essentieel om hun vaardigheden bij te brengen voor wat betreft zelfregulatie, omgang met anderen, probleem oplossend denken en handelen, etc.

Gewenste doelstellingen voor de SPO

- Formulering van wat de SPO hanteert als instapniveau, afgeleid aan de ene kant van de kerndoelen van het primair onderwijs, en aan de andere kant de eindtermen van de EPB en de in ontwikkeling zijnde kwalificatieniveau 1 van het ABO (Arubaanse Beroepsonderwijs kwalificatiestelsel). Dit vraagt het initiëren en/of het voortzetten van de communicatie en samenwerking met de MLK-scholen, EPB, OAA en DO voor het realiseren van een sluitende afstemming in doorlopende leerlijnen en een soepele overdracht op didactisch- en sociaal-emotioneel gebied.
- Formulering van wat de SPO hanteert als minimum- en streefdoelen, met differentiatie daarbij in verschillende trajecten voor uitstroom burgerschapscompetenties, uitstroom arbeidstoeleiding of doorstroom vervolgonderwijs (EPB niveau arbeidsmarkt of de OAA niveau 1). Hierbij het instapniveau van EPB niveau arbeidsmarkt en de OAA niveau 1 als richtlijn nemen, en ook het instroomniveau volgens het NLQF en in de nabije toekomst die van het ABO. Communicatie en samenwerking op dit gebied met de EPB en OAA initiëren en/of voortzetten om een soepele doorstroming te realiseren.
- Aanschaffen van leermiddelen ontworpen voor het praktijkonderwijs (denk bijv. aan PrOmotie en andere bruikbare bronnen) voor beide schoollocaties.
- Uitwerking en/of aanpassing van leerlijnen specifiek voor het praktijkonderwijs (van het algemeen basale deel én de praktijkvakken), door enthousiaste, gemotiveerde, en inhoudelijk sterke docenten en andere personeelsleden van de SPO. Directie Onderwijs benaderen voor ondersteuning van deskundigen op het gebied van leermiddelen.
- Bij het formuleren van streefdoelen en het uitwerken/aanpassen van leerlijnen voor de SPO expliciet aandacht besteden aan de aansluiting bij de leef- en beleavingswereld van de leerlingen en onze lokale context.
- Bij het formuleren van streefdoelen en het uitwerken/aanpassen van leerlijnen voor de SPO expliciet aandacht besteden aan de basale vaardigheden van Rekenen, Taal, Lezen en 21ste eeuw vaardigheden, waaronder Mediawijsheid.
- Bij het formuleren van streefdoelen en het uitwerken/aanpassen van leerlijnen voor de SPO expliciet aandacht besteden aan de sociaal emotionele competenties van de leerlingen met bestudering en keuze van een programma of methode op dit gebied.
- Aandacht schenken aan zowel de interne consistentie van het curriculum door middel van horizontale, verticale en diagonale afstemming tussen de leerlijnen, als ook de externe consistentie door input en feedback van het bedrijfsleven.

3.2 Onderwijskundige Organisatie

3.2.1 Uitbreiding van de zorgstructuur

Zoals in hoofdstuk 1 vermeld is er op dit moment geen expliciete uitwerking van een zorgstructuur en een daarbij behorende zorgprocedure, die op het niveau van de klas begint, verschillende zorglagen in de school doorloopt en uiteindelijk kan uitmonden in externe zorg. De intern begeleidingsteam bestaat momenteel uit twee counselors (deeltijds), een schoolmaatschappelijk werker en een orthopedagoog, met ondersteuning van de coördinatoren. Er is geen intern begeleider die de interne leerlingen- en docentenzorg coördineert (in het VO wordt vaak gesproken over een 'zorgcoördinator', echter om de nadruk te leggen op het ondersteunen en begeleiden van collega's bij het verbeteren van hun pedagogisch-didactisch handelen, naast het coördineren van de zorg die een leerling behoeft, hanteren wij in dit stuk de benaming 'intern begeleider').

Het is essentieel dat ook binnen de SPO sprake is van een uitgestippeld systeem van ondersteuning gericht op het continu bijstellen en verbeteren van het aangeboden onderwijs en de zorg, met daarbij duidelijkheid over wat de rollen, taken en verantwoordelijkheden zijn van alle teamleden. Het is ook zeer wenselijk dat deze ondersteuning gecoördineerd wordt door een docent die zich doorlopend blijft bekwaliden op het gebied van onderwijs en zorg aan leerlingen met specifieke orthodidactische en orthopedagogische behoeften. Deze docent vervult dus de functie van de intern begeleider (ib'er).

In het kleuter- en basisonderwijs, inclusief de MLK- en ZMLK-scholen wordt al geruime tijd gewerkt met een systeem van interne begeleiding, waarvan de kaders beschreven staan in het visiedocument 'Interne leerlingenzorg in het primair onderwijs', Directie Onderwijs, 2010). Voor het algemeen vormend onderwijs is er ook zo'n document, nl. 'Interne leerlingenzorg in het AVO' (Directie Onderwijs, 2010). Een systematiek van werken binnen het onderwijs (inclusief speciaal-) waarbij er op een structurele manier aandacht besteedt wordt aan de afstemming van het aanbod op de (extra) onderwijs- en ondersteuningsbehoeften van de leerlingen is het zgn. Handelingsgericht Werken (HGW). Het omvat een aantal te doorlopen stappen in een cyclisch karakter (Handelingsgericht werken in het voortgezet onderwijs, 2012). Beide bronnen kunnen gebruikt worden om nadere invulling te geven aan het systeem van ondersteuning en zorg binnen de SPO.

Zo'n systeem beoogt het leer- en ontwikkelingsproces van alle leerlingen te bevorderen met een nadruk op een preventieve aanpak, naast curatieve interventies. Hierbij is er sprake van begeleiding gericht op verbetering van het onderwijs- en zorgaanbod van de school op individueel-, groeps- en schoolniveau. Complementair aan een systeem van interne leerlingenzorg is ook een systeem van docentenzorg waarbij er ondersteuning en begeleiding gegeven wordt aan docenten en andere teamleden, gericht op hun welbevinden en professionele ontwikkeling. De focus is dus gericht op het hele onderwijsproces en niet alleen op de leerlingen.

De basis van alle activiteiten in het kader van de leerlingenzorg wordt gevormd door het geven van goed onderwijs door de (vak)docenten gericht op aansluiting bij de orthodidactische en orthopedagogische onderwijsbehoeften van de leerlingen, goed klassenmanagement en differentiatie in de klas, structurele aandacht voor alle ontwikkelingsterreinen van leerlingen en het vroegtijdig signaleren van mogelijke knelpunten en problemen. De (vak)docenten zijn hiervoor primair verantwoordelijk, daarnaast fungeert het mentoraat als spil en basis van de leerlingbegeleiding, waarbij in principe elke docent ook een mentor moet kunnen zijn.

De ondersteuning en zorg vindt op een systematisch en planmatige wijze plaats. Bij planmatig werken worden een aantal fasen onderscheiden die cyclisch verlopen: Signaleren en Registreren, Analyseren, Plan opzetten, Plan uitvoeren en Evalueren (afgekort in SAPPE). Dit cyclus wordt zowel op leerling-, klas- of groeps-, als op schoolniveau doorlopen.

Fig. 3 Model Planmatig werken

Het schoolniveau heeft betrekking op de volgende elementen; de zorgprocedure, het leerlingvolgsysteem (lvs), het intern begeleidingsteam (zorgteam) van de school, professionalisering van en ondersteuning aan docenten, een orthotheek, het aanschaffen en invoeren van programma's op orthodidactisch en orthopedagogisch gebied, en de analyse van de schoolresultaten op verschillende niveaus (bijv. klas/groep, vak, jaarlaag etc.) in zgn. resultaat-besprekingen. In een zorgplan of ondersteuningsplan beschrijft de school de wijze waarop de ondersteuning en zorg vorm krijgt binnen de school, het zorgbeleid dus. Op basis hiervan worden jaarlijks verbeterpunten geformuleerd in een jaarplan met aan het eind van het jaar een weergave van het verloop in een jaarverslag.

Met de ondersteuning op klas- of groepsniveau wordt bedoeld de algemene zorg en ondersteuning van de docenten aan alle leerlingen, als ook de extra zorg en ondersteuning van de docent of mentor aan bepaalde leerlingen die extra aandacht behoeven. De resultaten van de klas/groep worden bijgehouden in het lvs, dat de basis vormt voor de groepsbesprekingen. Te ondernemen acties worden in een groepsplan vastgelegd. Op individueel niveau gaat het om het handelen van de docent en/of mentor, het intern begeleidingsteam en/of de school ten opzichte van een leerling, met eventueel betrokkenheid van externe deskundigen. In een leerlingbespreking worden de resultaten en observaties besproken en de speciale of specialistische orthodidactische en orthopedagogische hulp wordt gegoten in een handelingsplan. Bij het volgen en bespreken van de klassen/groepen en de leerlingen is het een must om het moment van de besprekingen te koppelen aan de periodes van toetsing en assessment, om zo vroegtijdig mogelijk knelpunten te signaleren en aan te pakken.

De ondersteuning die de school biedt v.w.b. onderwijs en zorg wordt ingedeeld in een aantal niveaus, waarin activiteiten omschreven worden om op maat hulp te bieden aan alle leerlingen. De coördinatie van het geheel ligt in handen van de intern begeleider. In onderstaande tabel worden de niveaus nader omschreven.

Coördinatie ondersteuning en zorg in handen van de intern begeleider			
Niveaus	Betrokkenen	Overlegvorm	Product
Niveau 0 - Algemeen preventief Het verzorgen van goed onderwijs in de klas op orthopedagogisch en orthodidactisch gebied, met aandacht voor alle leerlingen, o.a. door effectieve instructie, klassenmanagement, differentiatie naar tempo, leerstijl, interesses, capaciteiten en beheersing, goed signaleren.	(Vak)docenten en mentoren	Gestructureerde groepsbesprekingen	Groepsplan

Niveau 1 - Extra zorg Extra ondersteuning op gebied van onderwijs of sociaal-emotionele ontwikkeling aan een of meerdere leerlingen die opvallen.	(Vak)docenten en mentoren met ondersteuning van de ib'er, rt'er of counselor.	Groeps- en/of leerlingbesprekingen in docententeam en/of mentorenteam	Groeps- of handelingsplan.
Niveau 2a – Interne speciale zorg Leerlingen met additionele problemen m.b.t. leren, welbevinden en keuzeprocessen, krijgen extra hulp van interne deskundigen binnen de school a.d.h.v. een handelingsplan.	Rt'er, counselor, logopedist, ib'er, smw'er i.s.m. vakdocent/mentor.	Leerlingbesprekingen in intern begeleidingsteam n.a.v. hulpvraag van de leerling of mentor.	Handelingsplan of begeleidingscontract.
Niveau 2b – Interne speciale zorg met externe ondersteuning Intern begeleidingsteam en externe deskundigen werken samen om speciale ondersteuning en zorg te bieden aan leerlingen met additionele problemen op het gebied van leren, welbevinden en keuzeprocessen.	Intern begeleidingsteam i.s.m. externe hulpverlening.	Leerlingbesprekingen met advisering van externe deskundigen n.a.v. hulpvraag van het intern begeleidingsteam.	Handelingsplan of begeleidingscontract.
Niveau 3 Aanvullende externe zorg Leerlingen met additionele problemen m.b.t. leren, welbevinden en keuzeprocessen die te groot zijn voor het intern begeleidingsteam krijgen extern specialistische hulp. Contact en terugkoppeling tussen school en externen om het onderwijs en zorg op elkaar af te stemmen.	Externe deskundigen i.s.m. intern begeleidingsteam.	Casebesprekingen met externe deskundigen n.a.v. hulpvraag intern begeleidingsteam.	Begeleidingsplannen.

Tabel 5 Schematische weergave van een systeem van onderwijsondersteuning en zorg binnen de school

Uiteraard is het een noodzaak om binnen alle niveaus te streven naar een optimaal contact en samenwerking met ouders en verzorgers d.m.v. ouderavonden en oudergesprekken, observatiemomenten en open dagen voor ouders, e.d.

Gewenste doelstellingen voor de SPO

- De SPO werkt haar zorgbeleid en zorgstructuur nader uit op basis van o.a. het visiedocument 'Interne leerlingenzorg in het algemeen vormend onderwijs', (Directie Onderwijs 2010), het systematiek Handelingsgericht Werken (HGW in het voortgezet onderwijs, 2012) en het model Handelingsgerichte Diagnostiek (2005). Naast leerlingenzorg wordt de ondersteuning en zorg aan docenten ook uitgewerkt (waarbij gerefereerd wordt naar de docenten, maar ook alle andere actoren binnen de school bedoeld worden).
- Hierbij wordt er aandacht besteed aan taakomschrijvingen van alle actoren betrokken bij het geven van onderwijs, ondersteuning en zorg aan de leerlingen.

- Er wordt een intern begeleider per schoollocatie benoemd en opgeleid. Ook wordt nagegaan of er behoefte bestaat voor het benoemen en opleiden van een rt'er en een logopedist per locatie of voor de hele school.
- Er worden mogelijkheden gezocht om de al aanwezige leden van het intern begeleidingsteam op continue basis na- en bij te scholen, met aandacht voor het kunnen verzorgen van interne professionalisering aan en het begeleiden van de docenten en overige teamleden.

3.2.2 Kwaliteitszorg

Intern

Met het opzetten van een volledig systeem van ondersteuning gericht op onderwijs en zorg wordt er op een systematische wijze gewerkt aan kwaliteitsverbetering binnen de school. Hiermee wordt nl. op een continue wijze het gegeven onderwijs en ondersteuning gemonitord en bijgesteld binnen alle lagen van de school (leerling-, groeps- en schoolniveau). Handelingsverlegenheid van docenten en overige teamleden wordt in kaart gebracht en er worden interventies bedacht om dit weg te werken, o.a. door analyse binnen groepsbesprekingen, ondersteuning bij de uitvoering van groeps- en handelingsplannen, ondersteunings- en begeleidingstrajecten, collegiale consultaties e.d. Specifieke onderwijs- en ondersteuningsbehoeften van leerlingen worden duidelijk gemaakt en er worden plannen gemaakt om hieraan tegemoet te komen.

Zoals boven aangegeven is een complementair systeem van docentenzorg een must bij het vormgeven van kwalitatief goed onderwijs. Het formuleren van een personeelsbeleid dient plaats te vinden, waarbij docenten doorlopend feedback krijgen en ondersteund worden bij het verbeteren van hun functioneren, zowel in de klas als ook als teamlid die samen met de andere collega's de verantwoordelijkheid draagt voor de school en het schoolgebeuren. Onderdelen van het personeelsbeleid zijn o.a. inwerking van nieuwe docenten en overig personeel, het voeren van klassenobservaties en –klassenconsultaties door de schoolleiding en/of collega teamleden, en het houden van welbevindings- en functioneringsgesprekken door de schoolleiding met het schoolpersoneel. Daarbij wordt er gewerkt met begeleidingsplannen en persoonlijke ontwikkelingsplannen. Op schoolniveau wordt er gewerkt met schoolplannen, schoolontwikkelingsplannen, meerjarige beleidsplannen en jaarplannen. Op deze manier wordt ernaar gewerkt dat de SPO een 'lerende organisatie' wordt. Het is hierbij essentieel dat ook de schoolleiding op een continue basis ondersteuning in de vorm van doorlopende professionalisering en coaching ontvangt.

Extern

Bij de externe kwaliteitszorg hebben meerdere stakeholders een rol.

Ten eerste het schoolbestuur DPS die zorg moet dragen dat de randvoorwaarden 'in place' zijn voor het bieden van kwalitatief onderwijs en ondersteuning aan alle leerlingen, en het vormgeven van een degelijke docentenzorg. De DPS heeft daarnaast ook een rol bij het monitoren en controleren van het onderwijs binnen de SPO en het ondersteunen van de schoolleiding (o.a. door functioneringsgesprekken).

Ten tweede heeft de Dienst Inspectie ook een cruciale rol bij het waarborgen van de kwaliteit van het onderwijs binnen de SPO. Zoals door de Dienst Inspectie aangegeven hebben zij een controlerende, adviserende, stimulerende en rapporterende rol. Dit allemaal dient nader beschreven te worden in concrete richtlijnen voor het schoolbestuur en de school, en op een structurele wijze uitvoering krijgen waarbij de nadruk gelegd wordt op het stimuleren van het schoolbestuur en de school bij het toewerken naar een kwalitatieve en effectieve school. Het ontbreken van nadere regelgeving voor de SPO (het praktijkonderwijs) is een knelpunt hierbij. Het visiedocument 'Interne leerlingenzorg in het

algemeen vormend onderwijs' (2010) en de onderhavige adviesnota kunnen in de tussentijd gebruikt worden als richtlijnen voor nadere stimulering aan en controle van het schoolbestuur en de SPO.

Aandacht voor leerrendement

Het primair bestaansrecht van een onderwijsinstelling, zo ook de SPO, is het verzorgen van onderwijs van een hoge kwaliteit opdat de leerlingen zo optimaal mogelijk kennis en vaardigheden kunnen ontwikkelen, om op een volwaardige manier deel te nemen aan onze samenleving voor wat betreft wonen en werken. Alle inspanningen tot verbetering en vernieuwing binnen een school moeten een direct verband hebben met, en effect laten zien op de door de leerlingen behaalde resultaten en verworven competenties. Het boven geschetste systeem van onderwijsondersteuning en zorg is een werkwijze waarop continu het onderwijsaanbod, het lesgeven en het leren gemonitord en bijgesteld worden. Hiermee wordt dus doorlopend gewerkt aan kwaliteitsverbetering van het onderwijs en de leerlingbegeleiding. Een belangrijk deel hiervan is hoe de resultaten en verworven competenties van de leerlingen gemeten worden, de wijzen van 'assessment' dus. Binnen het onderwijs gericht op competenties is het van belang dat er naast summatieve assessmentvormen, er ook evaluaties plaatsvinden op formatieve wijze (om het onderwijs en leerstrategieën bij te stellen) en ook zelf-evaluaties door de studenten.

Buiten de school moet er ook aandacht zijn voor het monitoren en het scheppen van voorwaarden die nodig zijn voor de verhoging van het leerrendement, de betrokken stakeholders zijn hierbij het schoolbestuur, de Dienst Inspectie, de Directie Onderwijs en het Ministerie van Onderwijs. De onderstaande bewerking van het model 'The Skinny' van het onderwijsministerie van Ontario visualiseert het belang van 'instructional leadership' op alle niveaus binnen het onderwijsveld (het voordeel is wederom dat dit behandeld is in de training ISL die medewerkers van de school, het bestuur, Dienst Inspectie en DO hebben gevolgd).

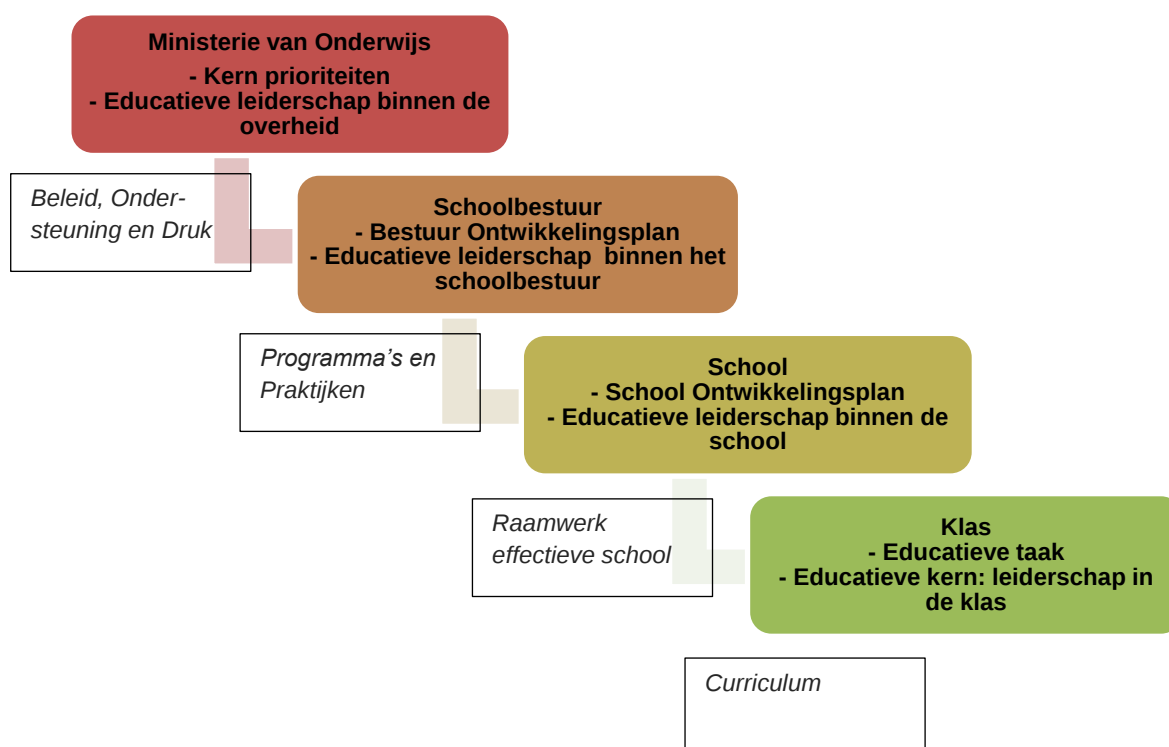

Fig. 4 Bewerking van model "The Skinny" van de Ontario Ministry of Education

Nazorg

Om na te gaan of de SPO er daadwerkelijk in slaagt om leerlingen op een adequate manier voor te bereiden op een degelijke participatie in de samenleving, en toe te leiden naar arbeid en vervolgonderwijs, is een systeem van nazorg onvermijdelijk. Bij nazorg gaat het om activiteiten die door de school worden ondernomen, gericht op de begeleiding van de leerlingen in de werksituatie voor een bepaalde periode nadat zij de school hebben verlaten. Wij stellen voor een periode van twee à drie jaar aan te houden waarin de leerling vanuit de school inhoudelijke begeleiding en loopbaan-coaching ontvangt. Bij nazorg wordt aandacht besteedt aan de arbeidsintegratie; het intreden in en het opgenomen worden in het arbeidsproces, uiteraard in samenwerking met de werkgever.

Gewenste doelstellingen voor de SPO

- Om verder gestalte te geven aan de interne kwaliteitszorg, wordt er naast het systeem van leerlingen- en docentenzorg, aandacht geschonken aan het formuleren van een personeelsbeleid (met aandacht voor human resource management en human resource development).
- De SPO krijgt ondersteuning van het schoolbestuur door het creëren van randvoorwaarden, het monitoren en controleren van het aangeboden onderwijs, en het ondersteunen van de schoolleiding.
- De SPO zet een systeem van nazorg op.

3.2.3 Professionalisering

Uit meerdere onderzoeken blijkt steeds weer dat de docenten de belangrijkste pilaren zijn in het leerproces ('Nine Characteristics of High-Performing Schools', 2007). Effectief onderwijs van een hoge kwaliteit vraagt om aanhoudende professionele ontwikkeling van de schoolleiding, docenten en andere actoren in de school. Vanuit de gedachte van **life long learning** kan er gesteld worden dat de processen van competentieontwikkeling van de teamleden in principe niet verschillen van die van de leerlingen, ook zij zullen zich continu moeten blijven bekwamen om tegemoet te komen aan de eisen van de school als een lerende organisatie ('Competentiegericht onderwijs en toetsen: Ballast of bagage?', 2014).

Onderwijs aan leerlingen met speciale onderwijsbehoeften vraagt om (de meest) competente en sterke docenten, dus een goede selectie en screening van docenten die bij de SPO komen werken is essentieel. Het volgen van nascholing op het gebied van (V)SO dient een vereiste te zijn, als ook het ondersteunen en monitoren van de docenten bij de toepassing hiervan.

Daarnaast zal er op een continue basis sprake moeten zijn van gerichte deskundigheidsbevordering, waarbij energie en middelen ingezet worden voor gebieden die dit het meest nodig hebben, afgestemd op de uitgangspunten en doelen van de school. Steeds meer heerst het besef dat 'on-site' professionele ontwikkeling, ingebed in de praktijk, de meeste kans heeft om de instructie en didactische werkvormen en daarmee dus ook de leerresultaten positief te beïnvloeden. Effectieve professionele ontwikkeling is een proces van met elkaar delen en interacteren, berustend op interne expertise waarbij de docenten actieve participanten zijn, maar waarbij er ook aandacht wordt besteedt aan relevante en betrouwbare onderzoeken. Men is zich er van bewust dat blijvende veranderingen de nodige tijd nemen en dat complexe en collaboratieve wijzen van problemen oplossen nodig zijn, ook docenten zullen dus diepgaande kennis en nieuwe vaardigheden (denk hierbij bijv. aan 21ste eeuw vaardigheden en executieve functies zoals zelfreflectie en zelfregulatie) moeten (blijven) ontwikkelen. Het collaboratief leren, waarbij collega teamleden met een onderzoekende houding naar praktijken in de klas en het werk van leerlingen kijken, en op een planmatige manier acties uitstippelen, kan op verschillende wijzen vorm krijgen. In kleine groepen of het gehele team, met gebruik van verschillende strategieën zoals literatuurstudie, case studies, bij elkaar in de klas kijken,

mentorschap en peer coaching. Verder is het zo dat de effectiviteit van professionalisering altijd geëvalueerd moet worden in relatie tot het leren en verbeteringen in de leerprestaties van alle leerlingen ('Nine Characteristics of High-Performing Schools', 2007).

Aandacht voor effectief leiderschap

De schoolleiding speelt een cruciale rol bij het realiseren van verbetering en vernieuwing binnen een school. Aanhoudende professionalisering is ook een vereiste voor de schoolleiding, in hoe zij het beste leiding kan geven aan de ontwikkeling van de school naar een lerende onderwijsorganisatie. Als 'instructional leaders' moeten schoolleiders zich blijven richten op de kwaliteit van de instructie en de orthopedagogische en orthodidactische vaardigheden van de docenten. Ook op het verder ontwikkelen van leiderschapskenmerken bij het personeel, zoals proactief zijn, oplossingsgericht handelen, medeverantwoordelijkheid dragen voor besluitvorming en het functioneren van de school in haar totaliteit, integer handelen en verantwoording afleggen voor het bijdragen aan het leren van de leerlingen. Beide adjunct-directeuren hebben de training 'International School Leadership' van de OPC gevolgd en hebben zo kennisgemaakt met verschillende theorieën en instrumenten om hun leiderschapsvaardigheden verder te ontwikkelen. Daarnaast is het aanbevolen dat ook de schoolleiding coaching en ondersteuning krijgt bij het uitvoeren van hun werkzaamheden.

Gewenste doelstellingen voor de SPO

- Het opstellen van taakomschrijvingen voor alle teamleden, door de school eventueel i.s.m. het schoolbestuur en met ondersteuning van externe deskundigen op het gebied van HR. Het in de nabije toekomst geldende 'Functiehuis' kan hierbij als basis dienen.
- Per schooljaar wordt aandacht besteed aan deskundigheidsbevordering, met behulp van interne en externe (ervarings)deskundigen.
- Coaching en ondersteuning regelen voor de schoolleiding, eventueel door externe consultants.

3.3 Onderwijsleerproces

3.3.1 Competentiegericht onderwijs en assessment

In § 3.1.2 is aangegeven dat het Competentiegericht Onderwijs (CGO) deel kan vormen van het onderwijsconcept van de SPO. Bij de scholingsdagen verzorgd door dr. Alison Cross in oktober 2016 is deze benadering behandeld. Het lijkt ons een logische keuze voor het praktijkonderwijs gezien het sterk individueel en praktisch gericht karakter. Deze benadering werkt aan de eerder genoemde uitgangspunten van het praktijkonderwijs, nl. gericht op de onderwijs- en zorgbehoeften van de leerlingen en het stimuleren van de optimale realisatie van hun capaciteiten. Met nadruk hierbij op het leren door te doen en leren dat gekoppeld is aan de arbeidstoeleiding. Competenties worden geformuleerd via een proces waarbij beroepsprofielen opgesteld worden met aandacht voor beroepsspecifieke- (bijv. hulp in de keuken kan groente wassen en snijden) en generieke vaardigheden (op tijd aanwezig zijn op het werk). Deze profielen worden omgezet in kerntaken en werkprocessen, waarvan vervolgens basiscompetenties afgeleid worden. Deze competenties worden op school aangeleerd, maar ook in de praktijkstages.

Een zeer belangrijk aspect hierbij is hoe de verworven competenties gemeten worden. De traditionele manier van toetsing met een cijfertoeckenning schiet hier drastisch tekort. Een passend systeem van assessment dient nader uitgewerkt en ingevoerd te worden, waarbij er aandacht is voor 'self-assessment' (zelfevaluatie door de leerling), formatieve- en summatieve assessment. Het geven van concrete en beschrijvende feedback en feedforward is hierbij noodzakelijk. Het werken met rubrieken waarbij de niveaus van beheersing in verschillende schalen concreet worden omschreven, geeft een

competentiegerichte invulling aan de assessment. Rubrieken zijn zeer transparante hulpmiddelen zowel voor de leerlingen zelf als voor de docenten. Het is een perfecte manier om de leerlingen te betrekken bij en meer eigenaar te laten zijn ('ownership') van hun leer- en ontwikkelproces.

Een ander hulpmiddel bij het competentiegericht onderwijs is het zgn. portfolio. Dit is een 'bewijzenmap' waarin een verzameling bewijzen van door de leerling verworven competenties bewaard worden. De leerling is, met behulp van de docent/mentor, verantwoordelijk voor de invulling van haar portfolio, afhankelijk van haar eigen niveau, leeftijd en belangstelling. Het gaat dus om alle tastbare resultaten van het leer- en ontwikkelingsproces van de leerling, zoals foto's van werkstukken, exemplaren van teksten of posters, ingevulde rubrieken, stagebeoordelingen e.d. Het is aanbevolen om naast een fysiek portfolio, ook een digitaal bij te houden waarin naast het eerdergenoemde ook bijv. video-opnames bewaard kunnen worden. Met het portfolio kan de leerling aan de buitenwereld laten zien wat zij kan en waarvoor zij ingezet kan worden (dus waar zij competent in is).

Een ander belangrijk aspect voor het leren binnen het praktijkonderwijs is de nadruk op werkplekleren, de leerlingen zullen hun arbeidscompetenties zoveel mogelijk moeten ontwikkelen in praktische contexten die verkregen worden binnen de school door praktijklokalen en -simulaties, en buiten de school door stages.

Instructie

Het praktijkonderwijs vraagt om instructie en didactische werkvormen die passend zijn voor leerlingen met speciale onderwijsbehoeften. Het onderwijzen in de klas is "where the rubber hits the road" en het daadwerkelijk veranderen van lesgeefpraktijken in de klas is essentieel voor het verhogen van het leerrendement. Instructie bestaat uit de interacties tussen docenten en leerlingen rondom een inhoud binnen een specifieke context, en kan beschouwd worden als een continue stroom i.p.v. een gebeurtenis. Docenten dienen de inhoud van hun aanbod goed te kennen, de dimensies en principes van het leren te begrijpen en in staat te zijn om effectieve strategieën en adequate structuren in te zetten om de leerresultaten te verbeteren. Het vraagt dat de docenten de sterke en zwakke kanten van elke leerling kennen, weten welke de gepaste didactische responsen zijn en hoe deze te gebruiken. In de klas moeten er structuren, routines en instrumenten aanwezig zijn om gericht onderwijs en differentiatie op een dagelijkse basis aan te bieden. Het praktisch karakter van dit type onderwijs en de competentiegerichte benadering vragen om authentiek leren, dat waardevol, significant en betekenisvol is. Leerlingen moeten in staat gesteld worden om te exploreren, te discussiëren, en concepten te construeren in contexten die realistische problemen omvatten en relevant zijn. Het leren wordt een actief proces waarbij leerlingen op een betrokken manier hun eigen kennis voortbouwen, door middel van een onderzoekende houding, probleem oplossend handelen, kritisch denken en reflecteren ('Nine Characteristics of High-Performing Schools', 2007).

Optie t.a.v. inzet docenten

In § 3.1.3 is een voorstel gepresenteerd voor de nadere vormgeving van de opbouw en duur van de SPO-opleiding, waarbij begonnen wordt met een brede algemene basis die geleidelijk aan in een meer specialistische aanbod uitmondt. De SPO werkt al met leerkrachten basisonderwijs naast docenten 2de of 3de graads. Om tegemoet te komen aan de onderwijsbehoeften van de doelgroep leerlingen wordt voorgesteld om nader uit te zoeken in hoeverre de leerkrachten basisonderwijs ingezet kunnen worden als zgn. 'generalisten' die meerdere algemene vakken verzorgen in de 1ste fase van de opleiding. In de 2de fase gericht op de arbeidsvoorbereiding worden dan de vakdocenten ingezet, en in de 3de fase van de arbeidstoeleiding tenslotte zijn er naast de vakdocenten ook leermeesters verantwoordelijk voor het doceren en begeleiden.

Gewenste doelstellingen voor de SPO

- Bewustwording dat de SPO onderwijs biedt aan leerlingen met speciale onderwijsbehoeften, maar dat zij in staat zijn te leren en kwaliteiten en vaardigheden kunnen ontwikkelen indien zij

de juiste ondersteuning en begeleiding krijgen. Deze ondersteuning en begeleiding sluit aan bij hun speciale onderwijsbehoeften.

- De SPO geeft invulling aan haar onderwijs gericht op het verwerven van competenties.
- De docenten zijn in staat om op adequate wijze het niveau van de leerlingen in te schatten en de vorderingen die leerlingen binnen een bepaalde tijd kunnen behalen te voorspellen, waarbij de leerlingen niet over- of onderschat worden.
- Docenten/teamleden gebruiken verschillende vormen van assessment (formatief, summatief en door de leerling zelf), o.a. door gebruik van rubrieken met schalen voor de verschillende beheersingsniveaus en portfolio's.
- Docenten/teamleden laten authenticiteit zien in hun pedagogisch en didactisch handelen.
- De mogelijkheid voor het inzetten van leerkrachten basisonderwijs die meerdere algemene vakken geven, wordt nader onderzocht door de school, het schoolbestuur en andere relevante stakeholders.

4 Maatregelen om de gewenste situatie te bereiken

Om van de huidige situatie naar de gewenste situatie te komen moeten er natuurlijk nogal wat maatregelen genomen worden. We beginnen in dit hoofdstuk eerst met de maatregelen van algemene aard, om vervolgens in te gaan op de meer specifieke gericht op de inhoud, organisatie en onderwijsleerproces binnen de SPO.

Daarnaast is het zo dat de SPO niet op zichzelf staat, maar onderdeel vormt van een breder, landelijk geheel. Hierdoor worden er ook enkele aanbevelingen gegeven, die voorwaardelijk zijn voor het succesvol implementeren van de aangedragen voorstellen in deze nota.

4.1 Algemene maatregelen

1. Een eerste vereiste is natuurlijk goedkeuring van deze adviesnota door de Minister van Onderwijs en Gezin, als het bevoegd gezag van de DPS en de SPO.
2. Na deze goedkeuring kan er een grof stappenplan gemaakt worden van prioritering van activiteiten weggezet op een tijdslijn, met daarbij de rollen, taken en verantwoordelijkheden van de desbetreffende stakeholders.
3. Een punt dat nadere uitwerking behoeft is de financiering van alle in deze nota voorgestelde verbeteringen/veranderingen, zoals bijv. aanschaf van bronnen voor het uitwerken van het curriculum, deskundigheidsbevordering en verlenging van de duur van de opleiding. Zie bijlage 1 voor een grove implementatieschema.
4. Indien deze nota de goedkeuring draagt van de Minister van Onderwijs en Gezin worden alle relevante stakeholders naar behoren geïnformeerd (o.a. het schoolbestuur, het schoolpersoneel en ouders). Op basis van deze adviesnota wordt vervolgens een nadere implementatieplan uitgewerkt om de geschetste doelstellingen te realiseren.
5. Er worden functiebeschrijvingen opgesteld voor alle actoren binnen de school, door de SPO i.s.m. het schoolbestuur. De in de nabije toekomst geldende 'Functiehuis' dient hierbij als basis.

Aanbevelingen op landelijk niveau:

1. Formulering van beleid door Directie Onderwijs voor het speciaal basis- en voortgezet onderwijs, dat als raamwerk zal dienen voor nadere beleidsbepaling door het schoolbestuur en de SPO. We stellen daarbij voor om de inhoud van deze adviesnota in beschouwing te nemen v.w.b. het praktijkonderwijs. Op basis van dit beleid zal er nadere wet- en regelgeving gestipuleerd moeten worden.
2. Indien deze adviesnota de goedkeuring draagt van de Minister van Onderwijs en Gezin zal het als basis dienen voor nadere richtlijnen en monitoring door de Dienst Inspectie.

4.2 Specifieke maatregelen

4.2.1 Inhoudelijk

1. Na goedkeuring van deze adviesnota door de Minister van Onderwijs en Gezin werken beide schoollocaties een schoolontwikkelingsplan uit voor een periode van drie à vijf schooljaren, gebaseerd op de hier geschetste aanbevelingen. Per schooljaar worden er jaarplannen opgesteld gebaseerd op het SOP.
2. De school formuleert een visie en onderwijsconcept, waarbij de theorie van Vygotsky over de 'zone van naaste ontwikkeling' als uitgangspunt genomen kan worden. Een daarmee samenhangend onderwijsconcept dat als basis genomen kan worden voor de invulling van het onderwijs binnen de SPO is het competentiegericht onderwijs. Het schoolbestuur en andere bij de school betrokken stakeholders worden hierover geïnformeerd en tot hoeverre nodig geacht bij het proces betrokken.
3. De SPO-opleiding wordt globaal gezien in drie fasen aangeboden; fase 1 is gericht op het bijbrengen van algemene basisvaardigheden, fase 2 omvat arbeidsvoorbereiding en fase 3 is het daadwerkelijk toeleiden naar arbeid of gericht op de doorstroming naar vervolgonderwijs. Binnen deze globale fasering worden afhankelijk van de capaciteiten van de leerlingen, meer individuele trajecten opgesteld gericht op het eigen maken van burgerschapscompetenties, uitstroom naar de arbeidsmarkt of doorstroom naar vervolgonderwijs. Deze trajecten krijgen gestalte in het opzetten en frequent bijstellen (minimaal 2 keer per schooljaar) van individuele ontwikkelingsplannen.
4. De opleiding bij de SPO wordt uitgebreid van drie naar minimaal vier schooljaren, met de mogelijkheid voor een maximum van vijf schooljaren indien dit nodig blijkt op basis van het ontwikkelingsperspectief van de leerling.
5. De bestaande sectoren binnen de SPO van Techniek, Verzorging Plant en Dier, Administratie & Commerce, en Algemene Verzorging en Keukenpraktijk worden omgezet in Techniek, Groen, Dienstverlening en Zorg & Welzijn. Verder worden de sectoren uitgebreid om de leerlingen meer kansen te bieden op de arbeidsmarkt.
6. Formulering van het instapniveau van de SPO gebaseerd op kerndoelen primair onderwijs en eindtermen EPB Arbeidsmarkt en kwalificatieniveau 1 van de toekomstige ABO. Aan de andere kant bepaling van minimum- en streefdoelen voor de SPO, rekening houdende met de verschillende trajecten.
7. Uitwerking en/of aanpassing van leerlijnen voor het praktijkonderwijs voor de algemeen basale vakken en de praktijkvakken. Dit o.a. in samenwerking met SIGE en AGO-scholen van Curaçao, met ondersteuning van Directie Onderwijs.
8. De SPO en andere relevante stakeholders werken uit hoe branchegerichte cursussen aangeboden kunnen worden.

Aanbevelingen op landelijk niveau m.b.t. de inhoud:

1. De uitbreiding van het onderwijsaanbod bij de SPO met een LWOO-leerweg wordt nader onderzocht door een werkgroep, bestaande uit ervaringsdeskundigen van de school en het schoolbestuur. Hierbij wordt nadrukkelijk aandacht besteedt aan de kwaliteitswaarborging en de mogelijkheid voor het behalen van deelcertificaten op beroepskwalificatieniveau 1.
2. De SPO wordt meegenomen in het op te zetten samenwerkingsverband tussen scholen voor beroepsonderwijs en het bedrijfsleven.

4.2.2 Organisatorisch

1. De structuur van onderwijsondersteuning en zorg wordt uitgebreid a.d.h.v. het visiedocument 'Interne leerlingenzorg in het algemeen vormend onderwijs', het systematiek Handelingsgericht Werken (HGW) en het model Handelingsgerichte Diagnostiek (HGD). Hierbij wordt inbegrepen de ondersteuning en zorg aan docenten en overige teamleden.
2. Er wordt een intern begeleider benoemd en opgeleid. Ook wordt nagegaan of er behoefte bestaat voor het benoemen en opleiden van een rt'er en logopedist.
3. De SPO formuleert een personeelsbeleid waarbij docenten doorlopend ondersteuning krijgen in het uitvoeren van hun lesgevende- en niet lesgevende taken.
4. De DPS zorgt voor de randvoorwaarden voor het systeem van leerlingen- en docentenzorg.
5. De DPS formuleert concrete richtlijnen voor het ondersteunen, monitoren en controleren van de school en schoolleiding.
6. De school formuleert een systeem van nazorg.
7. De school krijgt op een structurele wijze professionele ontwikkeling gericht op competentieontwikkeling van de docenten en overige teamleden. De schoolleiding ontvangt coaching in het effectief leiden van de school, evt. door externe consultants.

Aanbevelingen op landelijk niveau m.b.t. de organisatie:

1. De SPO en het schoolbestuur krijgen ondersteuning van de Dienst Inspectie door het controleren van het aangeboden onderwijs en het stimuleren bij de verdere ontwikkeling van de school en het bestuur. Het visiedocument 'Interne leerlingenzorg in het algemeen vormend onderwijs' (2010) en de onderhavige adviesnota kunnen daarbij als richtlijnen dienen.
2. Zowel binnen als buiten de school is de focus van de betrokken stakeholders (SPO, DPS, Dienst Inspectie, DO en het Ministerie van Onderwijs) gericht op verhoging van het leerrendement.

4.2.3 Op het gebied van het onderwijsleerproces

1. Het lesgeven en het leren krijgen op een praktische manier vorm, met aandacht voor het aanleren van competenties. Er worden verschillende vormen van assessment opgezet, bijv. rubrieken voor de weergave van verschillende beheersingsniveaus en portfolio's waarmee leerlingen laten zien waarin zij competent zijn.
2. De school besteedt aandacht aan effectieve vormen van instructie en authentiek leren.
3. De mogelijkheid voor het inzetten van leerkrachten basisonderwijs die meerdere algemene vakken geven, wordt nader onderzocht door de school, het schoolbestuur en andere relevante stakeholders.

5 Slotopmerkingen

In deze nota hebben we vanuit de uitdagingen en knelpunten in de huidige situatie binnen en rondom de SPO een heleboel doelstellingen geformuleerd op inhoudelijk en organisatorisch gebied, met daarnaast ook aandacht voor belangrijke voorwaardelijke elementen van het onderwijsleerproces. Het spreekt voor zich dat deze doelstellingen niet allemaal in een keer gerealiseerd kunnen worden, dat zou niet haalbaar maar vooral ook niet wenselijk zijn. De SPO dient op een planmatige manier verder ontwikkeld te worden, met aandacht voor de draagkracht van de teamleden en andere betrokken actoren.

Bepaalde activiteiten kunnen op korte termijn gestart of zelfs gerealiseerd worden, zoals het opstellen van schoolontwikkelingsplannen voor de beide locaties en het aanschaffen van bepaalde leermiddelenpakketten als bronnen voor het uitwerken van de leerlijnen en het aanbod (bijv. PrOmotie). Men kan ook nadenken over hoe alvast portfolio's en andere vormen van formatieve assessment ingevoerd zouden kunnen worden. In oktober 2016 hebben de teamleden scholingsdagen gevolgd gericht op het competentiegericht onderwijs en differentiatie, het is de bedoeling dat dit binnen afzienbare tijd een vervolg zal hebben. In de tussentijd kan men het geleerde al toepassen in de dagelijkse praktijk binnen de school. Verdere professionalisering, met name interne professionalisering, kan ook binnen een korte periode meer gestalte krijgen binnen de school.

Andere aanbevelingen zullen meer tijd vergen, zoals het uitwerken van een LWOO-traject binnen de SPO, het opzetten, invoeren en incorporeren van een uitgebreider systeem van ondersteuning en zorg aan de leerlingen en docenten/teamleden, en het formuleren en toepassen van een compleet systeem van personeelsbeleid.

Onderwijsvernieuwing en (verdere) ontwikkeling van de school als een lerende organisatie zijn processen die aanhoudende en doelgerichte inspanning vergen. We zijn ervan overtuigd dat binnen de SPO veel potentieel aanwezig is zowel bij de leerlingen als bij de docenten en overige teamleden, en dat de hier voorgestelde veranderingen daadwerkelijk gerealiseerd kunnen worden. Wij wensen het hele schoolteam, de huidige en toekomstige leerlingen en hun ouders, en alle andere betrokkenen veel succes en sterkte toe bij het kristalliseren van de hier beschreven en al hun andere doelstellingen.

Bronvermelding

Nota's, notities, documenten en wettelijke kaders:

- *Aangepaste richtlijnen t.b.v. Aspirant-overdracht aan DPS*, SEPB, 2014
- *Arbeidsgericht Onderwijs*, Conceptnota Stephanie Croes, 2016
- *Arbeidsverordening 2013*, AB 2013 no. 14, 2013
- *Beroepsgericht onderwijs op Aruba. Alle Arubanen geschoold en vaardig voor de toekomst*, Conceptnota Directie Onderwijs, 2016
- *Education, Vision & Policy 2013-2017*, Ministerie van Onderwijs & Gezin
- *Geïntegreerd Beleidsdocument Arbeidsgericht Onderwijs*, Panta Rhei Curaçao, 2005
- *Individueel Praktijk Onderwijs op Scol Practico pa Ofishi*, Rhaina Montesant, 2015
- *Interne Leerlingenzorg in het Primair Onderwijs en Algemeen Vormend Onderwijs*, Directie Onderwijs, 2010
- *Landsverordening Voortgezet Onderwijs*, AB 1989 no. GT 103, 2014
- *Leerkrachten Infoboek*, SPO, 2015
- *Opleidingsprogramma's AGO Beroepsgericht*, FldE Curaçao, 2013
- *Overgangsnormen aspirant-opleiding*, SEPB, 2011, 2012, 2013
- *Speciaal Onderwijs op Aruba 'Speciaal bekwaam'*, Conceptnota Directie Onderwijs, 2005
- *Reglement van het aspirant-onderwijs*, DPS, 2014
- *Richtlijnen Onderwijsorganisatie SPO 2015-2016*, Conceptdocument Dienst Inspectie van het Onderwijs
- *Toelatingsregels aspirant-opleiding*, SEPB, 2015

Artikels & literatuur:

- *Competentiegericht onderwijs en toetsen: Ballast of Bagage?*, Heeneman, S. 2014
- *De aansluiting van praktijkonderwijs op mbo in discussie*, Batenburg, T. van, 2015
- *De invloed van het klimaat in de klas op radicalisering en criminele denkbeelden van Amsterdamse jongeren in het voortgezet speciaal onderwijs. En hoe verder*, Helm, P. van der, Bekken, F., 2015
- *District Effectiveness Framework*, Ministry of Education Ontario, 2011
- *Handelingsgericht werken in het voortgezet onderwijs*, Pameijer N., Beukering T. van, Wulp, M. van der & Zandbergen, A., 2012
- *Handelingsgerichte diagnostiek. Een praktijkmodel voor diagnostiek en advisering bij onderwijsleerproblemen*, Pameijer, N. & Beukering, T. van, 2005
- *Handreiking Ontwikkelingsperspectiefplan (OPP) in het voortgezet (speciaal) onderwijs. Naar handelingsgericht werken*, Steunpunt Passend Onderwijs VO
- *General Education Quality Analysis/ Diagnosis Framework*, GEQAF, UNESCO, 2012
- *Kwaliteitskader UNESCO-schoolprofiel*, SLO, 2011
- *Promotie. Hèt leermiddelenpakket voor het praktijkonderwijs*, Edu-actief
- *Psychology of Learning for Instruction*, 3rd. Ed., Driscoll, M., 2005
- *SGB excellentie in ontwikkeling, verbeterplan Scholengemeenschap Bonaire*, 2014
- *Scholen voor Praktijkonderwijs en scholen voor VMBO met Leerwegondersteunend onderwijs*, Samenwerkingsverband V(S)O Eemland, 2014
- *Scholing voor Arbeid*, KPC Groep, 2015

- *School Effectiveness Framework*, Ministry of Education Ontario, 2013
- *Shanghai update, follow-up on the UNESCO 3rd international TVET Congress*, UNESCO, 2013
- *The Nine Characteristics of High-Performing Schools: A research-based resource for schools and districts to assist with improving student learning*, 2nd ed., Shannon, G.S. & Bylsma, P., 2007
- *Voor de leerling aan het werk! Handreiking samenwerking praktijkonderwijs-mbo*, Schoonhoven, R. van & Haan, M. de, 2013
- *What Makes a School Effective?*, Education.com, 2013

Websites:

- www.123management.nl
- www.aletta.nl
- www.accentnijkerk.nl
- www.ea.aw
- www.cedgroep.nl
- www.gobierno.aw
- www.nlqf.nl
- www.onderwijsinspectie.nl
- www.passendonderwijs.nl
- www.praktijkonderwijs.nl
- www.praktijkschoolbreda.nl
- www.promotie.nu
- www.slo.nl
- www.wij-leren.nl

Bijlage 1: Implementatieschema

Implementatieschema Adviesnota Praktijkonderwijs op Aruba 2017									
Activiteiten	Actoren	Middelen	Kosten	Periode					
				2017-2018			2018-2019		
Beleid			Budgetneutraal	aug-nov	dec-mrt	apr-juni	aug-nov	dec-mrt	apr-juni
1. Goedkeuring nota door MOG	Minister			X					
2. Adoptie adviesnota DPS	DPS, Kerngroep SPO			X					
3. Adoptie adviesnota SPO	SPO-Team			X					
4. Opstellen SOP door beide locaties	SPO-leiding & team, DPS op de hoogte	Adviesnota, SWOT analyse, format SOP		X	X				
5. Invulling onderwijsconcept	SPO-Team	Adviesnota, computers voor online research		X	X				
6. Opname SPO in samenwerkingsverband BO-bedrijfsleven	SPO-leiding, Cie SPO, DPS			X	X				
Inhoud			In hiervoor aangemerkte taakuren. In totaal voor dit onderdeel 96 taakuren per schooljaar.						
7. Uitwerking 3 'algemene' trajecten opleiding	SPO-Team, Cie SPO, DPS	Leerlijnen/leermiddelen ProO			X	X	X	X	X
8. Uitbreiding opleiding naar 4-5 schooljaren	SPO-Team, Cie SPO, DPS	idem			X	X	X	X	X
9. Uitwerking LWOO-traject	SPO-Team, Cie SPO, DPS	Leerlijnen/leermiddelen ProO en opleidingen BO kwnivo 1			X	X	X	X	X
10. Uitwerking onderwijsaanbod voor deelcertificering	SPO-Team, Cie SPO, DPS	Leerlijnen/leermiddelen ProO			X	X	X	X	X
11. Omzetting/uitbreiding sectoren	SPO-Team, Cie SPO, DPS	idem			X	X	X	X	X

12. Uitwerking branchegerichte cursussen	SPO-Team, Cie SPO, DPS	Informatie over cursussen van verschillende bedrijven			X	X	X	X	X
13. Formulering instap- en eindniveau SPO	SPO-Team, Cie SPO, DPS, sl'ers toeleverende en ontvangende scholen	Leerlijnen/ leermiddelen SBO en BO kwnivo 1			X	X	X	X	X
14. Formulering minimum- en streefdoelen	SPO-Team, Cie SPO, DPS, sl'ers toeleverende en ontvangende scholen	Leerlijnen/ leermiddelen BO kwnivo 1			X	X	X	X	X
15. Aanschaf leermiddelenpakket	BMOG, kerngroep SPO	Inkijkexemplaren uitgeverij	PM	X					
16. Uitwerking/aanpassing leerlijnen	SPO-werkgroepen met ondersteuning afd. Curr. DO	Leerlijnen/ leermiddelen PrO		X	X	X	X	X	X
17. Uitwerking van assessment, o.a. rubrieken en portfolio's	SPO-werkgroepen, team en leiding	Leermiddelen PrO		X	X	X	X	X	X
Zorgstructuur									
18. Keuze van een SEO-programma	SPO-zorgteam, team	Online research, inkijkexemplaren		X	X	X			
19. Uitwerking zorgbeleid en zorgstructuur op gebied ILZ en docentenzorg	SPO-leiding, zorgteam, team, DPS op de hoogte	Visiestuk ILZ DO, Adviesnota		X	X	X			
20. Uitwerking taakomschrijving alle actoren binnen de school	SPO-leiding, team, accordering DPS	Wetsvoorstel Functiehuis		X	X	X			
21. Benoeming van een ib'er per locatie	Voordracht door SPO-leiding, benoeming door DPS	Profiel ib'er		X	X				
22. Onderzoek naar behoefte rt'er en logopedist	SPO-leiding ism team, benoeming door DPS	Functiebesch. rt'er en logopedist		X	X				

23. Plan desk.bev. zorgteam, docenten, leiding	SPO-leiding, zorgteam, DPS op de hoogte			X	X	X			
24. Formuleren van personeelsbeleid [incl. HRD]	SPO-Team, Cie SPO, DPS			X	X	X	X	X	X
25. Opzetten van een systeem van nazorg	SPO-Team, Cie SPO, DPS			X	X	X			
26. Coaching/ondersteuning voor schooldirectie [evt. door externe consultants]	SPO-leiding, Cie SPO, DPS op de hoogte		Afhankelijk van aanbod	X	X	X	X	X	X
27. Optie inzet BaO-lkrn als 'generalisten'	SPO-leiding, DPS			X	X	X			

Departamento di
Enseñansa Aruba